

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DEVLETİN YAPISAL VE İŞLEVSEL DÖNÜŞÜMÜ

Dr. H. Ömer KÖSE
Sayıştay BaŐdenetçisi

I. GİRİŐ

Günümüz dünyasının temel niteliğini yansıtan küreselleşme olgusu, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda son dönemlerde yaşanan hızlı bütünleŐme ve benzeŐme sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte dünya ölçeğinde hızla esen değişim rüzgarları, her alanda olduğu gibi siyasal yapılarda da köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiş, bu dönüşüm gerek uluslararası sistemde ve gerek ulusal ve ulus-altı düzeylerde yeni yönetişim modellerini kaçınılmaz kılarak, ulus-devletin geleneksel yapısında ve yetki ve işlevlerinde bir farklılaşmaya yol açmıştır.

Küreselleşme ile birlikte demokrasi, insan hakları, özgürlük, çevrenin korunması gibi temel değerler evrensel nitelik kazanırken, her düzeydeki yönetim aygıtı gibi ulus-devlet de demokratikleşme, yerelleşme, saydamlık, katılım, esneklik, hesap verilebilirlik gibi güçlü eğilimlerin yoğun baskısı altında yeniden şekillenmeye zorlanmaktadır. Bu çerçevede devletin küçülmesi, deregülasyon, özelleştirme, siyasal reformlar, sosyo-ekonomik politikaların dönüşümü gibi stratejiler, ülkelerin temel politikaları haline gelmiştir.

Bu süreçte ulus-devletin geleneksel politika araçları giderek zayıflamakta, dünyada hemen her alanda entegrasyonun derinleŐmesi ile siyasal iktidarın küresel kurumlara ve yerelleşme eğiliminin güçlenmesi ile yerel parçalara doğru dağıtılması sonucu ulus-devlet iki yönlü bir baskının kısılcasına girmektedir. Bu kıskaç karşısında bariz bir şekilde geri çekilen devletin yeniden yapılanması da kaçınılmaz olmakta, özellikle küreselleşmenin temel dinamiğini oluşturan teknolojik devrim, kurulu devlet hiyerarŐileri, örgütsel yapıları, yönetim süreçleri ve hizmet sunma biçimleri üzerinde büyük baskılar oluşturmaktadır. Bu gelişmeler, kuşkusuz kamu yönetimini de etkilemektedir. Kamu yönetiminde daralmanın yanı sıra, kamunun yönetim anlayışındaki değişme, yönetimin demokratikleŐmesi ve ŐeffaflaŐma, bu dönemde öne çıkan başlıca eğilimlerdir.

Son yıllarda küreselleşme üzerine yapılan ve oldukça geniş bir yelpazeye dağılan değerlendirmelerin önemli bir bölümünde, ideolojik ya da başka endişelerle bir taraf oluş veya karşı duruş tavrı sergilenmektedir. Ancak küreselleşmeye olumluluk ya da olumsuzluk atfedilmesinin pratik bir yararı bulunmadığı, dolayısıyla çok farklı etkenlerin iç içe geçerek giriftleştirdiği bu sürecin çok yönlü analitik yaklaşımlarla çözümlenmesi ve taşıdığı tehdit ve olumsuzlukların bilincinde olarak, sunduğu fırsatlardan azami ölçüde yararlanılmaya çalışılması gerektiği düşüncesiyle, bu sürecin bir boyutunu teşkil eden siyasal ve yönetsel sistemler ve özellikle de ulus-devlet aygıtındaki yapısal ve işlevsel dönüşümler irdelenmeye çalışılmıştır.

II- KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE BOYUTLARI

A) KÜRESELLEŞME OLGUSU

Küreselleşme, son yıllarda üzerinde en çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelermelere konu olan kavramların başında yer almaktadır.

Kısaca, "dünyanın tek bir mekan olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreci"¹ tanımlayan küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılması² olarak değerlendirilmektedir.

Tanımların birçoğunda ekonomik boyut öne çıkarılmakta ve küreselleşme, ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması, bağımlı hale gelmesi olarak algılanmaktadır. Buna göre küreselleşme, sermaye, yönetim, istihdam, bilgi, doğal kaynaklar ve organizasyonun uluslararasılaştığı ve tam anlamıyla karşılıklı bağımlılaştığı bir ekonomik ve siyasal yapılandırma. Bu yeni yapılanma içinde ekonomik rekabetin zemini milli ekonomiler olmaktan çıkarak dünya gezegeninin (globus) tamamı haline gelmektedir.³

Küreselleşmeyi sınırlandırılmış mekanların fiktif halde olması, hiçbir ülkenin, grubun kendisini diğerlerinden tecrit edememesi hali olarak algılayan yaklaşımlarda da, son yıllarda ulaşım, iletişim ve teknolojiadaki değişmelerin her alanda sağladığı yakınlaşmanın yoğunlaşması öne çıkarılmaktadır.

¹ Hasan Tutar, **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayıncılık, İstanbul 2000, s.18.

² Yusuf Erbay, "Kavram Olarak Küreselleşme", **Yeni Türkiye**, 21. Yüzyıl Özel Sayısı-I (Sayı 19), s.170.

³ Kadir Koçdemir, "Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme", **Türk İdare Dergisi**, Yıl 72, Sayı 429 (Aralık 2000), s.154.

“Küreselleşme kavramı bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini, buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama sürecinde kullanılabilir... Aslında bu iki nitelik de, globalleşen kültürel yapılar ile farklılıkları, yerelliği ve tikelliği yaşama geçiren kültürel pratiklerin eşzamanlılığı, beraberliği ve birbirlerini tamamlayıcılığı, küreselleşme sürecinin tam da kendisidir.”⁴

Küreselleşme, küresel mali sistem ile uluslararası şirketlerin faaliyetleri, küresel iletişim ile medya ağlarının varlığı, küresel üretim ile yaygın bilgi akışı (küresel nüfus hareketleri ve göç gibi faktörlerle birlikte), çok kültürlü değerlerin Batı kültürü ya da daha başka bir ifadeyle bir ulus-devlet olarak tanımlanan yerel toplumları kuşatan küresel toplum içinde erimesi gibi bağlantılara da atıfta bulunmaktadır.⁵

Buna karşın "yeni bir dünya düzeninin değil, fakat yeni dünya düzensizliğinin, hatta üst üste geçen ve rekabet halindeki otoritelerin, çoklu bağlılıkların ve kimliklerin, prizmatik uzay ve inanç nosyonlarının oluşturduğu 'yeni bir ortaçağ' işaretçisi olarak görülebileceği"⁶ni ileri süren yaklaşımlar da söz konusudur.

Farklı bir yaklaşıma göre ise küreselleşme, soğuk savaş döneminden sonra Batı'nın zaferini yeni bir açılımla dünya geneline yayması olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda “yaşanan süreç, dağılma, sömürgeleşme ve demokratikleşme sürecinde daha geriye savrulma anlamına gelmektedir.”⁷ Bu süreçte uluslararası sermayenin egemenliği kayıtsız şartsız hale gelmekte ve dünya ölçeğinde tekelleşmektedir. Bu yaklaşımı savunanlara göre küreselleşme, vahşi kapitalizmin makyajlanmış şekli ya da emperyalizmin yeni yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta küreselleşme, “bu yüzyılın başında terminolojiye girmiş olan emperyalizmin kendisidir. Emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizm karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır”.⁸

⁴ E. Fuat Keyman, ve Ali Yaşar Sanbay, “Küreselleşme, Siyaset ve Toplumsal Yaşam”, **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, (Der.: E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sanbay), Vadi Yayınları, Konya 1998

⁵ Christopher Newman, "Realizm: Küreselleşme ve Bağımsız Devlet", (Çev. Muammer Türker), **Türkiye Günü**, Sayı 64 (Kış 2001), s.81.

⁶ H. Emre Bağcı, "Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 32, Sayı 4 (Aralık 1999), s.9.

⁷ Birgül A. Güler, “Küreselleşme ve Yerelleşme”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 6, Sayı: 4 (Temmuz 1997), s.75.

⁸ Korkut Boratav, “Ekonomi ve Küreselleşme”, **Küreselleşme Hikayesi**, (Der.: Işın Kansu), Dost Yayınları, Ankara 1995, s.21.

Özetle küreselleşmenin, yerel kültürlerin ve geleneksel toplumsal bağların çözüldüğü, milli devletlerin belirleyiciliğinin azaldığı, gruplar ve kişiler arasındaki her türlü ilişkinin kolaylaşıp yaygınlaştığı, üretimin ve bölüşümün yeni bir dönüşüm içine girdiği, gerek toplumlar arasında gerekse aynı toplum içindeki sürtüşmelerin yayılma tehlikesinin her zamankinden daha çok olduğu, sınırların ve geleneksel aktörlerin öneminin azaldığı, farklı bir bireyselleşmenin geçerli olduğu, değerler sistemi henüz ortaya konulamamış bir süreç olduğu ifade edilebilir.⁹

Ancak küreselleşmeye ilişkin yorum ve değerlendirmeler çok geniş bir yelpazede sürdürülmekte olup küreselleşmeyi, her şeyi değiştiren, kaçınılmaz, tartışma götürmez ve kesinlik kazanmış bir eğilim olarak gören mutlak küreselleşmeci tavidan, küreselleşmenin ilk kez yaşanan bir gelişme olmadığı, tarihi görelilik perspektifinden bakıldığında önemi ve sonuçları itibariyle de yepyeni bir olgu olmadığını savunan tavra ve küreselleşmenin bir abartma olduğu ve dünya ekonomisinin küreselleşmiş değil, üç ya da daha fazla kutuplu uluslararasılaşmış bir yapı olarak görülmesi gerektiğini savunan yaklaşımlara kadar çok sayıda farklı açıklama, bu konuda geniş bir tartışma arenasını beraberinde getirmektedir.

B- KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL SERÜVENİ

Büyük dinlerin küresel amaçlar taşıdıkları bilinmektedir. 19. yüzyıl ütopyalarının özelemleri, küresel bağlamda değerlendirilebilir. Proudhon'un dünya federasyonu özlemi, Marx'ın proleterya enternasyonalizmi düşüncesi de küreselleşmedir.¹⁰ 1848'de yazdığı Komünist Manifesto'da Marx'ın yaptığı, "yerel ve ulusal düzeyde kendine yeterlilikten vazgeçen uluslar, evrensel olarak karşılıklı bağımlılığı benimserler" şeklindeki değerlendirmenin, günümüzde küreselleşme olarak tanımladığımız süreci işaret ettiği açıktır.¹¹

Küreselleşmenin tarihini daha da eskilere, ilk çağların Asur, Pers, Helen, Roma İmparatorlukları, orta çağların Bizans ve İslam İmparatorluklarına kadar götüren görüşler bulunmaktadır.¹² Ancak bu dönemlerde küreselleşme kavramının içerdiği siyasal boyutun dışında kalan ekonomik, toplumsal ve

⁹ Kadir Koçdemir, "Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme", s.154-155.

¹⁰ Alpaslan Işık, "Sosyal Politika Açısından Küreselleşme", **Küreselleşme Hikayesi**, (Der.: Işın Kansu), Dost Yayınları, Ankara 1995, s.62.

¹¹ Osman Ulagay, **Quo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü**, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2000, s.41.

¹² M. Burhan Erdem, "Küreselleşme ve Bilgi Çağında Yeni Ekonomi", **Yeni Türkiye**, 21. Yüzyıl Özel Sayısı-II (20. Sayı), s.983.

kültürel anlamda kayda değer bir bütünleşmeden söz etmek olanaklı görünmemektedir.

Bu çerçevede küreselleşme sürecinin başlangıcına ilişkin yaklaşımlar birbirinden çok farklılaşmaktadır. Bunların başlıcaları, küreselleşmenin tarihin başlangıcından beri var olduğu, küreselleşmenin modernleşme ve kapitalizm ile yaşıt olduğu ve küreselleşmenin sanayi ötesi toplum, modern ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesi ile ilgili olarak son yıllarda ortaya çıkan yeni bir olgu olduğu şeklindeki yaklaşımlardır.

Küreselleşme, kuşkusuz her şeyden önce, sürekli devinim içinde bulunan uluslararası sistemin ulaştığı son aşamayı nitelemektedir. Tarih boyunca güç merkezlerinin sürekli yer değiştirmesi şeklinde gelişen uluslararası sistem, artık yalnızca devletlerden ve onların arasındaki ilişkilerden oluşan bir yapı olmaktan çıkarak, güç ve etkinlikleri gittikçe artmakta olan yeni küresel aktörleri kapsayan bir yapısal bütünlüğe dönüşmektedir.

Küreselleşmeye ivme kazandıran gelişmelerin başında ise, bölgeselleşme ve entegrasyon hareketleri gelmektedir. Çok taraflı üretim, ticaret ve finansal ilişkilerin gelişmesi küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi, aynı zamanda benzer özelliklere sahip olup da aynı coğrafi bölge içerisinde yer alan ülkeleri güç birliğine ve yoğun bölgesel ilişkiler içerisine itmiştir.¹³

Siyasal niteliği ağır basan en başarılı bölgesel entegrasyonun Avrupa Konseyi çatısı altında gerçekleştirildiği söylenebilir. Avrupa Birliği ise, ekonomik entegrasyondan yola çıkarak, siyasal ve diğer boyutlarıyla da entegrasyonun ötesinde bir birliği gerçekleştirmiş ve kendi türünün tek başarılı örneğini oluşturmuştur.

Küreselleşme sürecini besleyen temel dinamikler arasında uluslararası ekonominin gelişmesi ve çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması da, kuşkusuz önemli yere sahiptir. Bilindiği gibi II. Dünya Savaşından sonra üretimin ulusal sınırlar dışına çıkması hızlanmış ve giderek yeni bir dünya ekonomisi şekillenmeye başlamıştır. Uluslararası yatırım ve üretimin kaynağını teşkil eden çok uluslu şirketler, bu tarihlerden sonraki gelişmeleri ile dünya sisteminde büyük değişikliklere yol açmışlardır.

Geniş üretim ve pazarlama alanında üst düzeyde yatay ve dikey bütünleşmeyi başaran çok uluslu şirketler, farklı ekonomik yapıları

¹³ DPT, **Küreselleşme**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2000, s.4-5.

bütünleştirmekte dikkate değer bir kapasite göstermiş ve hatta karışık amaçlı ekonomik ve sosyal sistemler arasında köprü oluşturmuşlardır.¹⁴

İdeoloji ve ekonomi politiğindeki değişme de küreselleşme sürecinin gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. Yeryüzündeki kaynak dağılımındaki devlet-piyasa dengesi, ideolojik dönüşümün bir yansıması olarak piyasa lehine değişmiş, Keynesçi ve daha dramatik bir biçimde Marksist ekonomi düşüncesi itibar kaybedip yerini neoliberal görüşlere bırakmıştır. Keynesçi ekonomiden neoklasik ekonomiye geçiş, (imparatorlukların destek çıkması olmaksızın) bütünleşik bir dünya ekonomisinin çok daha büyük ölçekte yeniden doğuşuna kuramsal destek vermektedir. İdeolojik devrim, özellikle iletişim alanında yaşanan teknolojik değişime eşlik etmiş; teknolojik değişim, tüm dünyayı içeren küresel pazarı kaçınılmaz ve bir dereceye kadar da kontrol edilemez bir gerçek haline getirmiştir.¹⁵ Öyle ki teknolojinin mesafeyi ve zamanı hızlandırarak dünyayı küçültmesi, yeryüzü için “küresel köy” terimini sıkça kullanılır hale getirmiştir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde teknolojik ve ideolojik değişimi, piyasanın rolünü artıran ve devletin rolünü azaltan politika değişimleri izlemiştir. Piyasa ekonomisinin tartışmasız bir ulusal politika haline gelmesi, kapitalizmin ilk dönemlerine yönelik kuşkuları da gündeme getirmiştir. Ancak günümüzde yaşanan kapitalist süreç, ulusal sınırlara karşı kayıtsız ve ulusal güç (askeri, politik) araçlarından bağımsız, dünya ölçeğinde bir gelişmedir. Oysa ki Avrupa’da kapitalizmin gelişme gösterdiği ilk dönemlerde siyasi sahneye, prensler ve hanedanlar biçiminde örgütlenmiş devletlerin sürekli rekabeti egemendi. Bu rekabetin özü savaştı. Savaşın ölçeği ve süresi, yöneticilerin para ve savaşacak birlikler bulma kapasiteleriyle sınırlıydı. Savaş tutkusunun pençesinde devletler, ekonomiye savaş için kaynak yaratma aracı olarak ilgi duymuş (ekonomi biliminin yaratılması ile de bu ilgi rasyonalize edilmiştir) ve aynı tutkuyla ekonomik gelişme kavramına ilgi göstermişlerdir.¹⁶

Ancak günümüzde yine de, küreselleşme sürecinin geleceği yoğun tartışmalara konu olmaktadır. Küreselleşme sürecinin taşıdığı belirsizlik ve riskler, onun geleceği konusunda öngöründe bulunmayı da zorlaştırmaktadır. Bu sürecin geriye dönüşünün olamayacağı ve sürekli gelişip kökleştiğini savunanların

¹⁴ Robert H. Ballance ve diğerleri; **Uluslararası Ekonomik ve Sınai Kalkınma**, (Çev.: C. Balkır ve A. Ersoy), Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1985, s.195, 197.

¹⁵ **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, Ed. Rene Prendergast ve Frances Stewart, (Çev. İdil Eser), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s.13.

¹⁶ Harris, Nigel; “Milliyetçilik ve Ekonomik Gelişme”, **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, (Ed. Rene Prendergast ve Frances Stewart, Çev. İdil Eser), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s.26, 27.

karşısında, küreselleşme olgusunun giderek derinleşmesine koşturarak ulusçuluğun ve ulusal devletin güçleneceğini ileri süren görüşler de geniş taraftar bulmaktadır.

Bir başka öngörüye göre, "küreselleşmeci denilen değerlere karşı yerel ve ulusal tepkiler, önümüzdeki dönemin çok önemli güçlenen siyasi akımlarını oluşturacak. Bunların kimi baskıcı ve antidemokratik tepkiler, kimi daha eşitlikçi ve demokratik açılımcı hareketler şeklinde olacak."¹⁷

Keza sosyal ilişkilerin değişim sürecinde, kapitalist sınıfın ulusal ya da yerel düzeyde örgütlenmiş kesimleri de dahil olmak üzere maddi ya da kültürel temelde küreselleşmeden kaybeden grupların olması kaçınılmazdır. "İşte bu gruplar, ulus-devlet ölçeğini globalleşme karşısında bir mekansal sabit olarak savunmaktadırlar. Ulus devletin sadece bir ekonomik süreç içinde ortaya çıkmayıp, aynı zamanda bir siyasi-kültürel proje olduğu düşünülürse, bu direnişin sıradan bir direniş olmadığı, kolayca ve geniş kitlelerin desteğini de alabildiği görülebilir."¹⁸ Buna karşın küreselleşmenin gün geçtikçe geri dönüşü olanaksız bir süreç niteliğine büründüğü de, görmezden gelinebilecek bir olgu değildir.

C) KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI VE ULUSAL YAPILAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1- Siyasal Boyutları

İnsanların insan haklarıyla, hakkaniyetle, demokrasiyle, temel maddesel ihtiyaçların karşılanmasıyla, çevrenin korunmasıyla ve silahsızlanmayla ilgili kaygılarındaki büyük yükselme, günümüzde yönetime katkıda bulunabilecek yeni aktörler de yaratmıştır. Ortaya çıkan tüm farklı sesler ve kuruluşlar, küresel etkisi büyük olan türlü siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel amaçların promosyonunu yapmakta giderek daha aktif duruma gelmektedirler. Bunların çoğu insanlıkla ve insanların içinde yaşadığı çevreyle ilgili olumlu kaygıların etkisindedir, ama içlerinden bazıları olumsuz, kendi çıkarına dönük ve yıkıcı bir tutum içindedir. Ulus devletler tüm bu güçlerin görünümüne uyum sağlamak ve hepsinin yeteneklerinden yararlanmak durumundadır.¹⁹

¹⁷ Sencer Ayata, "Toplumbilim Açısından Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, (Yayıma Haz.: Işık Kansu), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1997, s.61.

¹⁸ Tanık Şengül, "Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi", **Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı**, (Der. E. Ahmet Tonak), İmge Kitabevi, Ankara 2000, s.129-130.

¹⁹ BM Küresel Yönetim Komisyonu, **Küresel Komşuluk**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara 1996, s. 24-25.

Gerçekten de bugün bir yandan “devlet üstü” yetkilerle donatılmış yeni küresel ya da bölgesel örgütlenmelerle klasik “devlet” yapısı sarsılmaya başlarken, öte yandan “ulus” kavramı da giderek yerini (etnik, kültürel ya da çıkar birliğine dayalı) “alt topluluk” kavramına bırakıyor.²⁰

Uluslararası sistemdeki değişme, devletlerin kamu yönetimleri üzerinde kurumsal düzeyde etkilerini göstermeye başlamıştır. Örneğin ulus-devletler arasındaki ilişkilerin özeti olan “diplomasi”nin önemi ve işlevselliği giderek azalmıştır. Uluslararası ilişkilerin devlet-devlet ilişkisi olmaktan çıkarak devlet-ulusaşırı şirket ya da devlet-uluslararası örgüt ilişkileri ile çeşitlenmesi, geleneksel diplomatik örgütlenmenin tekeline yitirmesine yol açmıştır.²¹

Gerçekten de, devletler insanı dünyaya karşı temsil etmekten çok, karmaşık bir dünya sistemini insanlara temsil ediyora benzemektedirler. Liberalizasyon, özelleştirme, yapısal uyum politikaları, tüm devletleri etkilemekte; yerel ve dış fiyatlar arasında tutarlılık yaratmakta ve dünya pazarının yerel piyasadaki egemen etkisinin aracı olarak iş görmektedirler.²²

Öte yandan teknolojik ilerlemeler artık ulusal sınırları daha gözenekli hale getirmiştir. Devletler egemenliklerini korumakla birlikte, hükümetler, otoritelerinde bir erozyon görmenin acılarını yaşamaya başlamışlardır. Emegın, paranın ve enformasyonun sınır aşırı hareketlerini kontrol edebilme güçleri çok azalmıştır. Küreselleşmenin baskılarını her düzeyde yaşarlarken, tabandan gelen hareketler ile bazen de bazı hak ve yetkilerin devri (belki de kaldırılması) söz konusu olabilmektedir. Aşırı durumlarda bazen kamu düzeni çözülebilmekte, çığırından çıkan şiddet karşısında, Liberya ve Somali’de olduğu gibi, kurumlar çökebilmektedir.²³

2- Ekonomik Boyutları

Küreselleşmenin ekonomik boyutu, en çok öne çıkan ve en çok tartışılan boyutudur. Ekonomik boyut, küreselleşmenin diğer boyutlarına göre en eski dönemlere dayanan ve en derinleşmiş boyutudur. Öyle ki günümüzde ekonomik alanda bir milliyetçilikten söz etmek, hiçbir ekonomik, siyasal veya toplumsal sistemde olanaklı görünmemektedir. Yabancı sermaye, sosyalizmin koyu bir

²⁰ Haluk Ülman, “Dünya Nereye Gidiyor?”, **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, (Der. Sabahattin Şen), Bağlam Yayınları, İstanbul 1992, s.47.

²¹ Birgül Ayman Güler, **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarılama Politikaları**, TODAİE, Ankara 1996, s.55.

²² Nigel Harris, **a.g.e.**, s.32.

²³ BM Küresel Yönetim Komisyonu, **a.g.e.**, s.30.

şekilde uygulandığı ülkeler tarafından bile arzu edilir olmuş ve bu sistemlerin yıkılmasına giden süreci hızlandıran bir faktör de olsa, yabancı yatırımlar teşvik edilmiştir. Sonuçta günümüzde büyük ölçüde çok uluslu şirketlerin yönlendirdiği küresel bir ekonomik düzen, dünyanın her yanında etkinliğini başarıyla sürdürmektedir.

Yoğun yabancı sermaye girişi ulusal sermayeyi de etkileyerek “gayri millileştirmiş”²⁴, yabancı şirketlerle birleşen yerli girişimcinin de ulusal sınırlar ve ulusal çıkarlar çerçevesinden uzaklaşarak dünya ekonomisiyle bütünleşmesini sağlamıştır. Giderek ulusal niteliğini tamamen kaybeden çok uluslu şirketlerin dünya çapında etkin bir güç elde etmesi, ekonomik bir birim olarak devletin sonunun gelmek üzere olduğu şeklindeki tezleri güçlendirmiştir.

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, birbirinden ayrı pazarlar arasında var olan ve bağımsız milli ekonomik politikalar için gerekli ön koşulu oluşturan sınırları zayıflatması, ülkelerin ulusal düzeyde bir ekonomi politikası belirleme şanslarını da zayıflatmaktadır. Münferit ulusal hükümetlerin para ve maliye politikaları, uluslararası mali pazarlardaki hareketlenmeler tarafından sıkça kontrol altına alınmaktadır.

"Çokuluslu şirketler yoluyla üretim, finansman ve diğer ekonomik kaynakların uluslararasılaşması hiç şüphe yok ki, herhangi bir ulus-devletin kendi ekonomik geleceğini kontrol etme gücünü zayıflatmaktadır. En azından devlet otoritesinde bir zayıflama müşahade edilmektedir. Kendi geleceği konusunda kendisi karar verebilen egemen devlet fikri ile modern ekonomilerin durumu arasında da bir kopma görülmektedir ki bu, ulusal ve uluslararası ekonomik güçlerin kesişmesi şeklinde kendini göstermektedir."²⁵

Küreselleşmenin ekonomik boyutu çok uluslu şirketler kadar uluslararası ekonomik örgütler (IMF, IBRD, GATT, WTO vb.) tarafından da şekillendirilmektedir. Son yıllarda bu tür örgütlerin öncülüğünde dünya ekonomisini düzenlemek amacıyla çok sayıda girişim yürütülmektedir. Bu girişimler daha çok ticaretin ve üretim faktörlerinin dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılmasını sağlamaya yönelik olmuştur.

Ekonomik alandaki küreselleşme sürecinin derinleştirilmesi, uluslararası ekonomik örgütlerin sürekli gündemini oluşturmaktadır. Bu örgütlerin bölgesel ve uluslararası nitelikteki faaliyetleri kesintisiz olarak devam etmektedir.

²⁴ Pierre Jalee, *Üçüncü Dünyanın Yağması*, (Çev.: A. B. Kafaoglu), Sosyal Yayınları, İstanbul 1975, s.45-46.

²⁵ Christopher Newman, *a.g.e.*, s.85-86.

Gelişmekte olan ülkelerin yeni düzenlemelerden daha avantajlı çıkma umutları ise, her defasında bir başka bahara ertelenmektedir.

3- Sosyal ve Kültürel Boyutları

Teknolojik gelişmeye, özellikle iletişim teknolojisindeki hızlı ilerlemelere bağlı olarak toplumların sosyal ve kültürel yapılarının da, olumlu ya da olumsuz bir biçimde dönüşüme uğradıkları görülmektedir. Batı kültürü ile yerel kültürlerin etkileşimini sağlayan bir sürecin sonucunda hangi kültürlerin kazançlı çıkacağı şimdiden kestirilemezse de, başlangıç için iletişim olanaklarından sonuna kadar yararlanabilen Batı kültürünün diğer kültürler karşısındaki başat konumunu güçlendirdiği söylenebilir.

Çağdaş teknostrüktürlere, global ekonomik yapılara ve evrensel değerlere uyum sağlayamayan toplumlar küreselleşme süreci tarafından kültürel değerlerini kısmen de olsa değiştirmeye zorlanmaktadır. Oysa sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, eğitim seviyesi, inanç sistemi gibi faktörlere bağlı olarak bu toplumların bazı kesimleri dünya ile kültürel bütünleşmenin gerektirdiği değişimi isteyerek ve kolaylıkla sağlarken, böyle bir değişimi istemeyen veya başaramayan kesimler de mevcuttur. Bu kesimler kültürel kimliklerini koruyabilmek amacıyla demokrasinin de sağladığı olanakları kullanarak kendi aralarında geleneksel kurumlar etrafında örgütlenme yoluna gitmektedirler. Özetle küreselleşme, bir yandan yerel kimlikleri yıpratırken, diğer yandan değişime yol açmaktadır. Bu şartlar altında değişim talebiyle başa çıkamayan veya değişimi benimsemeyen toplum kesimleri çözümü, geleneksel kurumların tanıdık dünyasına dönmekte arayabilmektedirler.²⁶

Farklı dillerin, özellikle de İngilizce'nin kullanımının gün geçtikçe yaygınlaşması, iletişim ağının küresel düzeydeki etkinliğini artırmaktadır. Ekonomik, politik ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle kitle iletişim araçları üzerindeki devlet denetiminin azalması, bu araçların ticari amaçlarla çok geniş alanlara ulaşmalarını hızlandırmıştır. Küresel kitle iletişimin bir sonucu olarak da, yerel kültürlerin evrensel bir kültüre doğru dönüşüme uğramaları kaçınılmaz olmaktadır.

İngilizcenin yaygınlığı ve ABD ve İngiltere'nin teknolojik üstünlüğü, yerel kültürlerin dönüşümü üzerinde Anglo-Sakson ağırlıklı bir etkileşim yaratmaktadır. Bu etkileşim yalnız Batılı olmayan kültürlerde değil, Kıta

²⁶ DPT, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu) Ankara 1995, s. 3

Avrupası'nda da tepki görmekte, kültür emperyalizmine neden olduğu iddiasıyla eleştirilebilmektedir.

Batılı olmayan bağlamlarda ise, teknoloji bir yandan yerel kültürleri tehdit ederken, bir yandan da onlara kendi kültürel iletişim ve bilgi ağlarını kurma olanağını sunmaktadır. Bu şekilde yerel kültürler canlanıp dinamiklerini artırabilmekte, dinsel ve geleneksel değerlere dönüşebilmekte ve oluşmakta olan bir dünya toplumunun öteki yüzü olarak belirmektedir.²⁷

İletişim ve bilginin küreselleşmesi, türdeş olmayan bir dünyaya yol açmaktadır; kültürün küresel düzeyde homojenleşmesiyle, buna tepki olarak yerel kültürlerin güçlenmesi eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir. Avrupa-Amerika merkezli kültür veya yaşam tarzının küresel düzeyde benimsenmesi veya buna tepki olarak yerel kültürlerin güçlendirilmesi şeklindeki akımlara koşut olarak, yerel kültürle küresel kültürün çeşitli düzeylerdeki sentezlerinin benimsenmesi de bir çıkış yolu olarak karşılanmaktadır.

Kültürel küreselleşmenin etki ve sonuçları, bu sürece tabi kılınan yerel kültürün güncel küresel değerlere yakınlığına, esnekliğine ve direnç gücüne göre değişmektedir. Kendi kültürünü reddedip tamamen küresel kültüre bağlanmak ya da kendi kültürü içine hapsolüp dünyaya sırt dönmek aşırı tepkiler olarak görünürken, uluslar kendi kültürel değerlerini kaybetmeden dünya değerleriyle bütünleşmelerini sağlayacak sentezlere ihtiyaç duymaktadırlar. Küresel kültürün içinde özelliklerini kaybetmeden yaşayabilme şansına sahip olan kültürler için, küresel sistemin teknolojisini kullanarak uluslararası boyutta kendi bölgesel bilgi ve iletişim ağlarını kurabilme imkanı vardır.²⁸ Ayrıca küreselleşme ve ulusal kültür arasındaki açık rekabet, bizzat ulusal kültürün gelişimi için de uygun bir ortam oluşturabilir.

4- Evrensel Değerler ve Küreselleşme

Küreselleşme olgusu, bir taraftan mesafeleri, sınırları anlamsız kılıp dünyayı bir "küresel köy" konumuna indirgerken, yaygın iletişim ağı aracılığıyla evrensel olan değerleri dünyanın hemen her köşesine ulaştırmakta, giderek daha homojen bir dünya toplumunun şekillenmesine öncülük etmektedir.

Günümüzde artık karşı konulamaz bir gerçeklik haline gelen bir "küresel komşuluk" içinde, insanların birçok amaçlarla, çok farklı alanlarda işbirliği yapması zorunlu hale gelmiştir. Bu amaçlar arasında, barış ve düzeni sürdürmek,

²⁷ A.e., s. 3-4

²⁸ A.e., s. 7

ekonomik faaliyetleri genişletmek, kirlilikle mücadele etmek, iklim değişimini durdurmak ya da azaltmak, hastalıklarla savaşmak, silahların yaygınlaşmasını durdurmak, çölleşmeyi önlemek, gen ve tür çeşitliliğini korumak, teröristleri caydırmak, açlıkla mücadele etmek, ekonomik durgunluğu alt etmek, nadir kaynakları paylaşmak, uyuşturucu kaçakçıları engellemek, vb. gibi pek çok faaliyetler sayılabilir. Ulus-devletlerin çabalarını birleştirmesini gerektiren, başka bir deyimle, komşuluk eylemleri gerektiren konuların sayısı durmaksızın artmaktadır.

Terörizm ve uyuşturucu ticareti gibi suçlar ile insan hakları, göç hareketleri ve çevre kirlenmesi gibi hususlar süratle sınırları aşan bir nitelik kazanarak uluslararası toplumun büyük bir kesiminin ortak sorunları haline gelmiştir. Nitekim "yerel olayların çok uzaktaki oluşumlarca biçimlenmesi ve yerel oluşumların bu olayları biçimlendirmesi" olarak da tanımlanabilecek olan küreselleşme sürecinde, tek tek bireylerin günlük yaşamlarını ilgilendiren/etkileyen ekonomik faaliyetler, sosyal politikalar, güvenlik politikaları, çevrenin korunması ve geliştirilmesi, insan haklarına saygının sağlanması, daha adil ve eşitlikçi bir toplumsal düzen yaratılması gibi konular ancak küresel ölçekte ele alındığı sürece ve bu alanlara yönelik girişimler uluslararası düzeyde gerçekleştirilebildikleri oranda anlamlı olacaktır.²⁹ Bu nedendir ki günümüzde devletlerin başarısını büyük ölçüde bu küresel dinamiklere uyum sağlayabilmeleri ve onları milli hedeflerin gerçekleştirilmesinde kullanabilmeleri belirlemektedir.³⁰

İnsan Hakları ve Demokrasi: İnsan haklarının evrensel düzeyde korunması, 20. yüzyılın ikinci yarısında imzalanan çeşitli bölgesel ve uluslararası anlaşmalarla hemen her ülkenin gündemine girmiştir. Bu alanda faaliyet gösteren bazı gönüllü kuruluşlar da, insan hakları ihlallerinin önlenmesi veya azaltılması konusunda kayda değer başarılar kaydetmişlerdir. Günümüzde insan hak ve özgürlüklerinin sağlanması en geniş anlamda kabul gören bir olgudur. Ancak ne var ki uygulamada ekonomik koşullar nedeniyle en temel insan hakkı olan yaşam hakkının dahi dünyanın önemli bir bölümünde korumasız kaldığı ve bu sorunun gittikçe büyüdüğü bir gerçektir.

²⁹ Selahattin Yıldırım, **Yerel Yönetim ve Demokrasi**, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi, TOKİ ve IULA-EMME, İstanbul 1993, s.12.

³⁰ DPT, **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye**, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yıllık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 1995, s.1, 2.

İnsan hakları gibi demokratik haklar da günümüzde genel kabul gören değerlerdendir. Uygulamada da demokrasinin gün geçtikçe daha güçlü bir şekilde kurumsallaştığı görülmektedir. Bilindiği gibi II. Dünya Savaşından sonra çok sayıda ülkenin özgürlüğe kavuşması, 20. yüzyılın “demokrasi çağı” olarak nitelendirilmesine yol açmıştı. Günümüzde bu toplumların önemli bir kısmı henüz demokratikleşme yolunda fazla bir ilerleme kaydedebilmiş değildir. Ancak yine de küreselleşme sürecinin en büyük getirilerinden birisinin, demokratik hakların kullanımının yaygınlaşmasına yapacağı katkı olduğu söylenebilir.

Küreselleşme süreciyle birlikte birtakım demokratik hakların uygulamadan kalkmakta olduğu da söylenebilir. Örneğin ulus-devletin dayandığı temel ilke olan “selfdeterminasyon” kavramı sorgulanmaya ve sarsılmaya başlamıştır. Öte yandan küresel karar mekanizmalarına insanların çoğunluğunun doğrudan katkıda bulunmasının olanak dışı bulunması, etkin uluslararası örgütlerin bu mekanizmalara hakim olacağı gerçeği de, küresel düzeyde bir demokrasi kaybının kaçınılmaz olduğu, hatta kurulacak yeni sistemin demokratik olmayan bir imparatorluk düzeni olacağı şeklindeki endişeleri beraberinde getirmektedir.

Çevre: Günümüzde gelinen noktada yerkürenin artık tek bir çevre olduğu ve bütün toplumların ortak işbirliği yoluyla korunabileceği iyice gün yüzüne çıkmıştır. Çevre sorunları ulusal olmaktan çıkmış, küresel bir nitelik kazanmıştır. Sorunun küreselliği, çözümünün de küresel düzeyde ele alınmasını gerektirmiştir. Bu nedenle son on yılda çevresel sorunların çözümünü sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler öncülüğünde çeşitli zirveler düzenlenmiş ve küresel çevre sorunlarının çözümü amacıyla, hemen hemen bütün ülkelerin katılımıyla çeşitli uluslararası anlaşmalar imzalanmıştır.

BM dışındaki birtakım uluslararası örgütler de bu konuda çeşitli etkinlikler göstermektedirler. Örneğin 180’den fazla üyesi bulunan ve her ülkenin en yüksek düzeyli denetim kurumunun (ülkemizde Sayıştay) üyesi olduğu Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü (INTOSAI) 1995 yılında Kahire’de bir Çevre Konferansı düzenleyerek, çevre ihlallerinin ulusal denetim örgütlerince denetim faaliyetleri sırasında önemle dikkate alınmasını sağlamayı amaçlamıştır.

Silahsızlanma: Son elli yıl içinde başta ABD ve SSCB olmak üzere birçok ülke, hiçbir zaman kullanılmayan silahlara trilyonlarca dolar para harcadı. Nükleer silahların bu iki ülke arasındaki acı rekabetten ötürü savaş patlamasını

engellediği ileri sürülmüştür. Dehşet dengesinin barış ve güvenliği sağlama konusundaki dolaylı katkıları yadsınamaz. Ancak buna karşılık nükleer silahların geliştirilmesinin insanlığa çok büyük riskler getirdiği, daha değerli, bütün insanların hayatlarını değiştirebilecek amaçlara harcanabilecek paraları da emip tükettiği inkar edilemez.

Günümüzde silahlanma yarışının eskiye kıyasla azaldığı, hatta geriye doğru gittiği söylenebilir de, gerçek anlamda bir silahsızlanma politikasının hiçbir ülke tarafından uygulamaya konulduğu söylenemez. Fakat silahlanma yarışının durması bile insanlık için büyük bir kazanım niteliğindedir. Ayrıca silahsızlanmanın daha geçerli bir politika haline gelmesi de küreselleşme düzleminde olumlu bir adım sayılabilir.

Sivil Toplum: Küreselleşme süreci, insanların kendi hayatlarını biçimlendirme ve kendi haklarını talep etme yeteneğinin artmasına yol açmıştır. Bireylerin güçlenmesi, sivil toplumun ve demokratik süreçlerin canlılığında kendini göstermektedir.

Sivil toplumdaki yeni canlılık, halkın kendi hayatının kontrolünü kendi eline alma ve daha iyiye doğru değiştirme kararlılığında ve kapasitesinde büyük bir değişikliği simgelemektedir. Buna daha geniş eğitim kolaylıkları, kadınlar için daha iyi fırsatlar tanınması, enformasyona ve siyasal ilerlemeye daha kolay ulaşılması da yardımcı olmuştur. Bazı hükümetler, siyasal hareketler ve diğer kuruluşlar da halkın yetkilendirilmesi ve güçlendirilmesi yolunda bilinçli çabalar harcamışlardır.³¹

Geçtiğimiz yarım yüzyılın önemli değişimleri arasında çok canlı bir küresel sivil toplumun doğuşu da yer almaktaydı ve buna iletişim teknolojisindeki ilerlemeler yardımcı olmuş, dünyanın her yanındaki insanların karşılıklı etkileşimini kolaylaştırmıştı. Sivil toplum terimi pek çok kurumları, gönüllü kuruluşları ve ağ şebekelerini, bu arada kadın gruplarını, sendikaları, ticaret odalarını, tarım ya da konut kooperatiflerini, çevre gözcülüğü derneklerini, dine dayalı kuruluşları ve benzerlerini de kapsamaktadır. Bu tür gruplar, hükümet dışında pek çok topluluğun ilgi ve enerjilerini, kendi işlerinden ya da mesleklerinden öteye, çocukların iyiliği için ya da daha sağlıklı bir gezegen için çalışmaya kanalize etmektedir.³²

³¹ BM Küresel Yönetim Komisyonu; **A.g.e.**, s. 49.

³² **A.e.**, s. 46.

Bütün olarak bakıldığında, vatandaş hareketleri ve gönüllü kuruluşlar bugün hem ulusal, hem de uluslararası çapta, pek çok alanda önemli katkılarda bulunmaktadır.

BM ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinde ciddi bir gelişme gözlenmiş ve 1992'de Rio'da toplanan BM Konferansına 1400 gönüllü kuruluş katılmış, binlercesi de konferansa paralel olarak yapılan Küresel Forum'a katılmıştır.³³ Daha sonra yapılan çeşitli konferanslara da (1993 Viyana İnsan Hakları Konferansı, 1995 Pekin Dünya Kadınlar Konferansı, 1996 İstanbul Habitat Konferansı gibi) çok sayıda gönüllü kuruluş katılmıştır.

Küreselleşme, özellikle "sürdürülebilir kalkınma" temelinde gerekli yönetim eylemini sivil toplum örgütlerine açarak daha çoğulcu ve katılımcı yaklaşımlar için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Keza yönetim kavramı çerçevesinde savunulan çoklu yönetimin en önemli sac ayağını da sivil toplum örgütleri oluşturmaktadır.

III- KÜRESELLEŞMENİN ULUS DEVLET VE KAMU YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kitle iletişim ağının yaygınlaşması ve bu yolla ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel vb. değerlerin karşılıklı akışı, ulusal düzeydeki piyasaların yapısından, benimsenen siyasal sisteme kadar birçok alanda değişimi ve benzeşmeyi kaçınılmaz kılmıştır. Yine bu yolla hemen her ülke, topluluk veya bireyin benimsediği birtakım evrensel değerlerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Bu bağlamda demokrasi, insan hakları, barış, özgürlük, çevre bilinci gibi değerler topyekün insanlık için arzulanır ve savunulur olmuştur.

Kitle iletişim araçlarının ulaştığı boyut ve benzer teknolojik gelişmenin coğrafi sınırların önemini azaltması, ulusal kamuoylarını birbirine bağlamış ve ulusal siyasal elitlerin istedikleri yönde politika belirlemelerini ve kamuoyunu yönlendirmek suretiyle dış politikalarında olumsuz araçlar kullanarak dünya kamuoyunun global çıkarlarını zedelemelerini güçleştirmiştir. Ancak günümüzün başat kültürü durumundaki Batı kültürünün evrensel bir kültür olarak küresel düzeyde yaygınlaştırılması, bu arada yerel kültürlerin de baskı altına alınması, yine teknolojinin sağladığı olanaklarla mümkün olabilmektedir. Fakat yerel kültürlerin de bu olanakları sonuna kadar kullanarak evrensel nitelik kazanabilmelerinin önünde fazla bir engel bulunmamaktadır.

³³ A.e., s. 48.

Ticaret kadar teknolojinin üretim süreci üzerindeki etkisi de önem taşımaktadır. Teknolojik değişim ya da gelişme, önce üretilen malların doğasını ve miktarını değiştirmekte, bu değişim de bütünü ile dolaşım ve değişim sürecini etkilemekte; değişim giderek insan davranış ve tutumları alanında, yani kültürde kendini göstermektedir.³⁴

A) KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ

1- Küreselleşme ve Ulus-Devletin Çatışması

İnsan etkinliği mekanı aşır, insanların ve ekonominin hareketliliği coğrafi bölümlenmeyi geçersiz kılınca, mekan bir yönetim ölçeği olma özelliğini yitirmektedir. Ulus-devlet ölçeği de, mekanın bu aşınmasından pay almaktadır. Guehenno'ya göre "Ülke topraklarına dayanan zorunluluk" aşılmıştır ve bunun yerine devletin hiçbir yararlı, işlevsel bakışı konulamamıştır.³⁵ İster savunma ya da adalet gibi geleneksel egemenlik işlevleri söz konusu olsun, ister ekonomik yeterlilikler söz konusu olsun; ulus, gittikçe aşınan, dünyanın büyüyen bütünleşmesine uyum sağlayamayan dar bir çerçeve olarak göze çarpmaktadır.³⁶

Öte yandan 200 yıldır milli pazarlarda doğmuş, milli sınırlar içerisinde temel bulmuş ve başından beri devlet desteğine dayanmış olan kapitalizm ile ulus-devlet arasındaki ilişkinin sonuna gelindiği, küreselleşmenin "ulus-devleti gereksiz, siyaseti alakasız, milli egemenliği boş bir kabuk haline getirdiği"³⁷ ileri sürülmektedir. Kapitalizmin günümüzde milli bağları kırması, ulusal sınırları aşır, köksüz ve kimliksiz hale gelmesi, ulus-devletlerin sona yaklaştığı şeklindeki görüşlere yaygınlık kazandırmaktadır.

Bu süreçte ulus-devletin geleneksel politika araçları giderek felce uğramakta; siyasal iktidarlar ulusal düzlemde sosyal ve ekonomik politikaları hayata geçirme çabasından vazgeçmektedirler.³⁸

"Kontrolü dışında olan ekonomik baskılara karşı idare-i maslahatçılık rolleriyle ulus-devletler, güçler dengesinin küresel pazarlara kaymasını çaresizlikle

³⁴ Gencay Şaylan, **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara 1995, s.99.

³⁵ Jean-Marie Guehenno, **Demokrasinin Sonu**, (Çev.: M. Emin Özcan), Dost Kitabevi, Ankara 1998, s.24.

³⁶ **A.e.**, s.22.

³⁷ Noelle Burgi ve Philip S.Golup, "Küreselleşme Gerçekten Ulus-Devletleri Lüzumsuz Hale Getirdi mi?", (Çev.: Abdülkadir Atalık), **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64, (Kış 2001), s.84.

³⁸ Korkut Boratav, "Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?", **Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı**, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s.19.

seyrediyorlar. Tarihi sınırları içinde, politik faaliyet ve kimliğin, sosyal uyum ve genel menfaati gözetmenin merkezi olmak durumu artık sona ermektedir. Sınırların ötesinde çoğunlukla artık sadece resmi egemenlik simgesini kullanabilmektedirler. Kısacası ulus-devletin, en iyi yorumla uluslararası sistemdeki özel şahsiyetlerden herhangi biri haline geldiği, en kötü yorumda ise olayları etkileme gücünü tamamen kaybettiği söylenmektedir."³⁹

Ancak bu eğilim aynı zamanda yoğun eleştirilere konu olmaktadır. Her şeyden önce küresel ekonomik düzenin kurallarının başta ABD olmak üzere güçlü devletlerce belirlendiği ve bu kuralların tüm uluslararası sistemi sınırlandırdığı belirtilmektedir. "ABD egemenliği, uluslararası politik ekonomiyi belirleyen temel gerçektir. Mali ve kültürel hizmetler, haberleşme, teknoloji ve bilimsel-teknik üretim gibi sanayileşme sonrası sektörlerde zaten nispi avantajları olan Amerika, dünya çapındaki serbest pazarla daha da güçlenmektedir. Aynı zamanda ekonomik faaliyetler, sosyal uygulamalar ve uluslararası özel hukuk alanında da yeni normatif dünya kültürü oluşmaktadır."⁴⁰

Bu görüş açısından bakıldığında, "küreselleşme, bazılarının hükümlerini güçlendiren, bazılarının otonomilerini azaltan devletler arası yeni bir güç dengesini kurumsallaştırmaktadır. Dünya çapındaki bu serbest pazar, sermaye merkezleri ile diğerleri arasındaki farkı artırmaktadır. Bilgi ve güç sahibi aktörler kuralları koymakta, diğerleri takip etmektedir."⁴¹

2- Devleti Değişime Zorlayan Baskılar

Küreselleşme olgusu, bir yandan ülkelerin ulus-üstü düzeyde ortak çıkarlarını gözetmen ve koruyan örgütlenmelere katılımlarını ön plana çıkarırken, öte yandan ulusal ve ulus-altı düzeylerde yeni yönetim modellerini zorunlu kılmaktadır.

Özellikle 1980'lerden itibaren devletin rolü ve işlevi üzerinde büyük baskılar oluşmuş ve bu baskılar devletin yeniden biçimlenmesinde belirleyici olmuştur. Bunlardan bazıları kısaca şöyle özetlenebilir:⁴²

Finansal ve endüstriyel pazarların küreselleşmesi: Uluslararası ve kıtalararası yatırım engellerinin büyük ölçüde ortadan kalkmasıyla çok uluslu şirketlerin sayısında ve çaplarında meydana gelen büyüme, yabancı-yerli, kamu-

³⁹ Noelle Burgi, a.g.e., s.84.

⁴⁰ A.e., s.46.

⁴¹ A.e., s.47.

⁴² Tutum, Cahit, "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma", **Yeni Türkiye**, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, (Mayıs-Haziran 1995), Yıl 1, Sayı 5, s.135-137'de anılıyor.

özel kimliklerin birbirine karışmasına ve bu tür "devletsiz firmaların" vergilendirilmesi, denetimi ve tabi olacakları kuralların düzenlenmesi yetkisi vb. konular, ulusal devletleri ve kamu yönetimlerini büyük ölçüde zorlamaya başlamıştır.

İdeolojik ve Siyasal Baskılar: 1980'lere doğru makroekonomik politikalarda büyük değişiklikler görülmeye başlandı. Keynesçilikten monetarizme ve neo-liberalizme, açık ya da örtülü güdümlülükten "pazar ağırlıklı çözümlere", parasal genişlemecilikten "kısıtlılığa", merkantilizm'den "serbest ticarete" doğru bir dönüşüm gözlemlendi. Bu dönemde büyüyen devlete ve şişen bürokrasiye karşı ön yargılı ideolojik görüşler yaygınlaştı. Düşünce sistemindeki bu kayma, aslında birçok sektörde devletin rolünün radikal biçimde sorgulanması anlamına geliyordu.

Kaynakların dağıtılmasında pazar düzeninin devletten daha az etkili ya da daha az adil olmadığı düşünölmeye başlandı. Bu düşünceler birçok ölkede içsel siyasi değişmeler sonucu iktidara gelen siyasal kadrolar (Theatcher ve Reagan gibi) tarafından somut politikalara dönüştüröldü. Kuşkusuz bu politikaların ardında büyük ölçüde küreselleşen endüstriyel ve finans çevreleri bulunuyordu. Neo-liberal bakış çerçevesinde vatandaşın konumuna açıklık getirilmeye çalışıldı. Buna göre vatandaş, bireysel bir tüketici ya da kamu hizmetlerinin saygın müşterisi olup, bu sıfatla devletten belli standartta hizmet isteme hakkına sahip bir kişidir. Bu bir anlamda devletin rolü ile ilgili kamusal imajın değişmesi demekti. Halk, hizmet isterken bu hizmeti yerine getirecek bürokratik aygıtın maliyetini de düşünmek durumunda kalmalı idi. Bu ise vatandaşın devlet faaliyetlerine karşı eskisinden daha çok duyarlı olması anlamına geliyordu.

Avrupalılaşma Baskısı: Avrupa Birliğı ticaret engellerinin kaldırılmasında önemli roller aldı ve somut adımlar attı. Belli alanlarda fiyat tespitleri kaldırıldı. İletişim sistemleri ve havayolları liberalleşti. Ulusal korumacılığın en etkin aracı olan "kamu tedarik politikaları" rekabete açıldı. Bu dönemde ulusal düzenlemeler yerine Ortak Pazar düzenlemeleri ön plana çıkmaya başladı. Eğitim, sağlık, sosyal refah, vatandaşlık, tüketiciyi koruma ve çevre sorunları giderek artan ölçüde Brüksel'in düzenleme alanına girdi. Ulusal devletin karar alma tekeli belli alanlarda sınırlandı. Bu gelişmeler, klasik devletin egemenliğinin ve otoritesinin yeniden düşünölmesine ve sorgulanmasına yol açtı. Ortak Pazar, üye ölkelerde geleneksel politika yapma düzeylerini de değiştirdi. Üye ölkelerin çıkarları artık yalnız ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde, Avrupa düzeyinde ve yerel düzeylerde tartışılmaya başlandı. Üye ölkelerde ulusal

kamu görevlerinin bir bölümü kendi vatandaşları dışındakilere de açıldı. Ortak Pazar ilişkileri üye ülkelere ister istemez yeni örgütlenme ve ilişki biçimlerini aramaya sevketti.

Teknolojik Baskılar: Teknolojik baskı birkaç boyutta gerçekleşti. En önemli boyutu bilgi akımı ile ilgili olanıdır. Artık devletler, kontrol etmekte güçlük çektikleri ve ulusal sınırları tanımayan bir bilgi akımı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Her konuda karar alma süreci hız kazandı. Teknoloji, dünya finans piyasalarının açılmasında da kilit bir rol oynamıştır. Teknolojik değişim liberalleşme ile birlikte yürümüştür. Teknolojik gelişmenin bir boyutu da ulusal tekellerin çözülüşü ile ilgilidir. Teknoloji, kimi doğal ulusal tekelleri (telekomünikasyon ve elektrik üretim ve dağıtım gibi) rekabete duyarlı sektörler haline getirdi. Bu da bugüne kadar kamusal denetim lehine ileri sürülen en önemli bir kanıtın sorgulanması demektir. Özetle teknolojik devrim, kurulu devlet hiyerarşilerini, örgütsel yapıları, çalışma yöntemleri ve iş becerileri, personelin yönetimi ve hizmet sunma biçimleri üzerinde büyük baskılar oluşturdu.

Bütün bu baskılar birbirlerini dinamik ve karmaşık biçimde besleyerek devletin yeniden biçimlendirilmesinde belirleyici oldu. Birbirine yakından bağlı bu faktörler karmaşasında hangisinin neden, hangisinin sonuç olduğunu kestirmek olanaksızdır. Bu baskıların devlet üzerindeki etkilerini tam olarak hesaplamak da güçtür. Ancak bugün özellikle Avrupa'da, ihtiyatlı bir dille de olsa "devletin geri çekilmesinden" söz edilebilmektedir.

Klasik devletin otonomisinin uluslararası ilişkilerde ve Avrupa arenasında bir aşınma içinde olduğu genellikle kabul edilmektedir. Buna karşılık devletin ülke içindeki otonomisi ve etkinliği açısından aynı şeyi söylemek olanaksızdır. Genel bir gözlem olarak şu söylenebilir: Avrupa'da son 15 yıldır devletin geri çekilmesinden çok yeniden yapılanması söz konusudur. İşte bu yapılanma büyük ölçüde kamu yönetimlerine de yansımaktadır. Nitekim Avrupa'da devleti biçimlendiren faktörler kamu yönetimlerinde birbirine oldukça benzer reform programlarının uygulanmasına yol açmıştır. Bununla birlikte bu reformlar, nitelik, biçim, zamanlama ve uygulama hızı bakımından ülkeden ülkeye önemli farklılıklar göstermektedir.

3- Ulus Devletin Niteliksel Dönüşümü

Son yıllarda sosyal bilimler, sosyal teorinin bir alanı tarafından kuşatılmış bulunmaktadır. Bu alan, küreselleşme sürecinin teori ve dinamikleridir. Bu ilginin temel sebebi, günümüzdeki sosyal yapının sürekli olarak ekonomik, siyasi, sosyal

ve kültürel değişimleri hızlandırdığının gözlenmesidir ki bu, uluslararası sistem içerisinde ulus-devletin konumunun değişmesi şeklinde tezahür etmektedir. Bununla birlikte önemli olan, gittikçe daha da küreselleşen bir dünyada ulus-devletin otonomisini koruyup koruyamayacağıdır... Küreselleşme sonucunda ulus-devletin niteliği değişmiş midir ve eğer değişmişse, devletlerin geleneksel rollerinin yerini hangi mekanizmalar ya da sistemler almıştır?⁴³

İç ve dış siyasal ya da ekonomik uygulamalar arasındaki geleneksel ayırım, yerini milli sınırları neredeyse tamamen yok sayan bir sermaye ve maliye sistemine bırakmıştır. Esasen küreselleşmenin çoğunlukla ulus-devletin şu dört önemli yanını zayıflattığı söylenmektedir: Yetkileri, şekli, özerkliği ve meşruiyeti. Çevre, insan hakları ve küresel ekonomik işbirliği gibi alanlar, uluslararası rejimlerin ve uluslararası düzenleyici sistemlerin doğmasına yol açmıştır. Bu da göstermektedir ki, böyle alanlarda uluslararası işbirliği olmaksızın bir ulus-devlet, vatandaşlarının talep ve ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalmaktadır.⁴⁴

Bu, siyasal, ekonomik ve sosyal açılardan diğerlerinden tecrit olmuş ulus-devletin sadece yetki alanı daralmamakta, aynı zamanda şekli de değişmektedir. Savaş sonrası dönemde uluslararası örgütlerin sayısında olağanüstü bir artış görülmüş, bunun sonucunda ise devletin uluslararası niteliği gelişmiştir. Batıdaki çoğu ulus-devletin bu tür örgütlerle yoğun şekilde ilişkiye girmesi ile, yerel ve küresel politika üretme mekanizmaları arasında çok az fark kalmıştır. Bunun sonucunda demokratik yöntemlerle üye devletlerin özerkliğini hukuka uygun bir şekilde uzlaştırabilen Avrupa Birliği gibi yarı milletler üstü bürokratik güç sistemleri meydana gelmiş, bu ise devletin imajını zayıflatarak olduğundan farklı ve parçalanmış bir görünüm vermesine yol açmıştır. Devletin kurumsal şekli, küreselleşme sebebiyle değişimi sürdürebilir, ama bundan önemlisi, yapısal seviyedeki değişimlerdir. Devletin kendi siyasal ekonomik, sosyal ve kültürel politikalarını uygulama stratejilerinin etkinliği değişmektedir. Devletlerin birbirleriyle karşılıklı ilişkileri, özellikle çevre ve ekonomi konularındaki yerel politikaları dikte ettirmeye başlamaktadır. Bunun anlamı, milli düzeydeki ihtiyaçlar yanında küresel ihtiyaçların karşılanması için devletin yapısal bir değişime uğramış olduğudur.

Devletin yetki alanı ve devlet şekillerine dikkat çekilmesi, devletin özerkliği konusunun da irdelenmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşme sürecinin ulus-devletlerin kendi kaderlerini tayin etme kabiliyetleri üzerinde sıkı

⁴³ Christopher Newman, *a.g.e.*, s.80.

⁴⁴ *A.e.*, s.83.

bir kontrol mekanizması kurduğu sıkça ifade edilmektedir. Münferiden hiçbir devletin milli konularda tam hakimiyetinin olmadığı bir küresel faaliyetler alanının genişlemesi ile ulus-devlet özerkliğinin zayıfladığı gözle görülür bir gerçektir.

Aynı şekilde, tek tek ulus-devletlerin kendi toprakları üzerindeki iç ya da dış nitelikli sorunları kontrol edebilme gücü, milli sınırları tanımayan küresel iletişim tekniklerinin gittikçe gelişmesi ile zaafa uğramıştır. Yetkilerin zaafa uğraması, kurumsal yapılanmaların değişmesi ve devlet özerkliğinin zayıflamasının tabii sonucu, ulus-devletin yetki ve meşruiyet kaybına uğraması, dolayısıyla hükümetlerin etkisini kaybetmeleridir. Bütün bu süreç; televizyon, radyo ve daha yakın zamanda internet yoluyla iletişimin gelişmesi, böylece bir devletin vatandaşlarının yerel konuların küresel sonuçlarını görme ve yerel düzeyde yürütülen politika ve tartışmaların ne kadar kısır olduğunu müşahade etme imkanına kavuşması ile tamamlanmaktadır.⁴⁵

Küreselleşme çağında ulus devletler bir yandan etnik ve bölgesel siyasetlerin artması ile birlikte merkezkaç güçlerin baskısı altına girerken, öbür yandan ekonominin küreselleşmesi ve savaş teknolojisinin gelişmesi gibi etkenlerin yarattığı dış tehditlerle karşı karşıya bulunmaktadır.⁴⁶

Uluslararası etkenlerin iç politikayı etkilemesinin sürekli olarak vurgulanması sonucunda devlet, değişmeyen ve kendini yenilemeyen bir kurum olarak görülmeye başlamaktadır. Böylece yetki ve meşruiyeti kan kaybetmektedir. Dahası, uluslararası sistemler ve kurumlar, özellikle kendileri ile ilgili kararlar alındığı zaman, ulus-devletin yetkilerini tanımama ya da meydan okuma tavrı takınabilmektedirler. Bu ise ulus-devletin, küresel düzeyde örgütlenmiş, ulusal veya bölgesel yönetimler tarafından idare edilen bir mahalli idare gibi telakki edilmesine sebep olmaktadır.⁴⁷

"Batı ülkelerinden başlayıp 19 ve 20. yüzyıllarda tüm dünyayı saran ulus-devlet yapılanması, 1980'den bu yana küreselleşme olarak anılan dalga ile kırılmaya çalışılmaktadır. Dünya Bankası, 21. yüzyılda kalkınmanın mekansal yapısının değiştiğini/değişeceğini ileri sürmektedir. Bu öngörüye/hedefe göre, ulus-devlet bir yandan dünya ekonomisinin bütünleşmesiyle küresel kurumlara, bir yandan da siyasal iktidarın dağıtılması ile yerel parçalara doğru iki yönlü kan kaybedecektir.

⁴⁵ A.e., s.83-84.

⁴⁶ DPT, **Küreselleşme**, s.55.

⁴⁷ Christopher Newman, **a.g.e.**, s.84.

Bunun anlamı, dünya genelinde sınırların yeniden belirlenmesidir. Yeni sınırlar ulus-devletleri tanımlayan sınırlar değil, belki yerel sosyo-ekonomik türdeş topluluk sınırları; belki bunların konfederasyonları; belki de aklımızın alışkın olduğu sınırlardan kurtulmuş mikro-kimlikli insan topluluklarının kendileri olacaktır. Ancak bu parçalanmış yapının üzerinde seyreden bir küresel iktidar mekanizmasının var olacağı da açıktır. Açık olan bir başka nokta, yeni sınırlar ile yeni kimliklerin bu iktidar mekanizması tarafından yeniden tanımlanacağıdır.⁴⁸

Farklı bir yaklaşıma göre ise, küreselleşme ve yerelleşme eğilimlerinin ulus-devlet ölçeği karşısında uyumlu iki eğilim ve ölçekmiş gibi gösterilmesi önemli bir yanılsama içermektedir. Kuşkusuz bu iki ölçek arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Ancak bu ilişki önemli çelişkileri olan ve birbirlerini, ama daha çok da yereli güçsüzleştiren bir niteliğe sahiptir.⁴⁹ Bu nedenle küreselleşme çağının neo-liberal yerel yöneticiliği, sosyal devletten ve ulus-devletten aynı anda vazgeçmenin aracı olduğu; devletin bu iki özelliğinden vazgeçişin çağımızda sömürgeleşmeyi ve sermaye kesiminin tartışılmaz açık egemenliğini güvence altına aldığı⁵⁰ savunulmaktadır.

4- Küreselleşmenin Yerelleşme Boyutu ve Ulus-Devleti Aşındırması

Son yıllarda hızlı bir ivme kazanan yeni teknolojik devrim, kentleşme, küreselleşme ve demokratikleşme süreçleri, gerek ulus devletin nitelik ve yapısını, gerekse yerleşik dünya düzeninin işleyiş ve biçimlenmesini kökten, hem niceliksel ve hem de niteliksel bir biçimde değişimlere uğratan bir temel işlev görmektedir. Bu değişimlerin başında tüm yerel birimleri, kentleri, anakentleri ve bölgeleri ve onların temel yönetim birimleri olan yerel yönetimi içeren "yerellik" kavramı gelmektedir.⁵¹

Ulus-devletlerin yetki ve egemenlik alanını değiştirerek yeniden belirlemeye zorlandığı bu dönemde, yetkilerinin bir bölümü ulus-devlet-üstü kurum ve mekanizmalara devredilirken, diğer bir bölümünü de yerel yönetimlere devretmek durumunda bırakılan ulusal yönetimler, yerel yönetimlerin şekillendirilmesinde de giderek azalan bir işleve sahip olmakta, küresel dinamikler

⁴⁸ Birgül Ayman Güler, "Yerel Yönetimlerde Reform Sorunu", *ÇYY*, Cilt 10, Sayı 3 (Temmuz 2001), s.7-8.

⁴⁹ Tanık Şengül, *a.g.e.*, s.115.

⁵⁰ Birgül A. Güler, "Küreselleşme Döneminde Yerelleşme Sorunu", *Emek Araştırma Dergisi*, Sayı 2002/2 (8), s.25.

⁵¹ Yıldırım, *a.g.e.*, s.13-14.

ulus-devletin olduğu kadar, yerel yönetimlerin yapılanmasında da etkili olmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte gündeme gelen yerelleşme eğiliminin en somut uygulaması olan ademi merkeziyetçilik ilkesi, yerel yönetimlerden önce ulusal yönetimlerin yeniden yapılanmalarını, ülkelerin yönetsel örgütlenmelerinde yerel yönetimler lehine değişikliğe gitmelerini zorunlu kılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde uluslararası arenalarda da bölgelerin ve mahalli toplulukların öne çıktıkları, söz ve rey sahibi haline geldikleri, küresel aktörler tarafından -milli devlet bir yana bırakılarak- muhatap alındıkları görülmektedir. Bu bakımdan yaşananın esasında "globalizasyon" (küreselleşme) değil, "glokalizasyon" (küyerelleşme) olduğu ileri sürülebilmektedir. Ancak birbiri ile çelişir gibi gözükse de bu iki sürecin -küreselleşme ve yerelleşme- birbirini besleyen tek bir projenin unsurları olduğu söylenebilir.⁵²

Klasik anlamda yerelleşme (desantralizasyon), ulus-devlet bütünü içinde merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru yetki, görev ve kaynak aktarımını ifade eder; bu anlamda yerelleştirme, yerel yönetimlerin ulus-devlet bütünü içinde merkezi yönetime oranla güçlendirilmesidir. Günümüzde ise yerelleştirme, merkezi yönetimin elindeki planlama, karar verme, kaynak oluşturma ve bunları yürütme gibi yönetsel yetkilerin taşra kuruluşlarına, yerel yönetimlere, yarı özerk kurumlara, meslek kuruluşlarına, gönüllü örgütlere (vakıflar, dernekler gibi) ve şirketlere aktarılması olarak kabul edilmektedir. Yetki genişliği, özelleştirme ve sivilleşme kavramları, modern anlamdaki yerelleştirme teriminin çeşitli uygulamalarıdır. Yerel yönetimler, yerelleştirme politikaları ile güçlendirilmekte ancak asıl olarak yetkilerin buradan piyasa güçlerine transferi amaçlanmaktadır. Modern anlamda yerelleştirmenin yöneldiği bu hedef, onu klasik anlamda yerelleştirmeden ayıran en önemli özelliklerden biridir.⁵³

5- Yerelin Evrenselleşmesi Karşısında Ulus-Devlet

"Günümüzde dünyada bir yandan "küreselleşme" süreci yaşanırken, aynı zamanda da "yerelleşme" eğilimlerinin güçlendiği görülmektedir. İlk bakışta birbiri ile çelişir gözükse de bu iki yönlü gelişme süreci bağlamında küreselleşme eğilimi, geleneksel ulus-devlet kavramını ve ulus-devletler arasındaki uluslararası ilişkilerin yapısını dönüştürmektedir; buna karşılık yerelleşme süreci ise küreselleşme eğiliminin kendi bünyesinde taşıdığı tekdüze ve merkeziyetçi

⁵² Kadir Koçdemir, "Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme", s.154.

⁵³ DPT, **Yerel Yönetimler**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2001, s.10.

yapılanmaya karşı, tarihsel, kültürel ve fiziksel yerel kimlikleri yeniden üreterek ve birbirine eklemleyerek daha insani ve yaşanabilir bir dünyanın yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu gelişmelerin önemli bir sonucu olarak, iki binli yıllara doğru, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecine, merkezi ağırlıklı yönetim sistemlerinden güçlü yerel yönetime, temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye doğru gelişmeler eşlik etmektedir."⁵⁴

Yüzyılımızın son çeyreğinde ve özellikle 1980'li yıllarla birlikte, eski sosyalist bloktaki hızlı değişim sonucunda Doğu ile Batı arasında gelenekselleşmeye yüz tutmuş dengelerin altüst olması, merkeziyetçi, tepedenci, baskıcı rejimlere karşı artan mücadeleler bağlamında insan haklarına dayalı çoğulcu ve katılımcı demokrasi arayışlarının ağırlık kazanması, yeni uluslararası örgütlenme ve işbirliği biçimlerinin ortaya çıkması, ulaşım ve iletişim alanındaki baş döndürücü gelişmelerin, yeni siyasal, sosyo-ekonomik, kültürel ve benzeri ilişkiler ağı ve karşılıklı bağımlılıklar getirmesi, çevre sorunlarının sınır tanımayan boyutlara ulaşması gibi yerel, ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte gerçekleşmekte olan süreçler, günümüzün ulus-devlet anlayışını ve uluslararası düzenin işleyişini sorgulamakta ve köklü değişimlere yöneltmektedir.⁵⁵

Küreselleşmenin karşısında yerelleşme teziyle, mikro ölçekteki sosyal ve ekonomik gelişmelerin teşvik edildiği ve benimsendiği günümüzde; bölgeler ve/veya alt bölgeler ile kentler adeta yeniden keşfedilmeye ve onlara yeni-önemli anlamlar yüklenmeye başlamıştır.⁵⁶

Küreselleşme sürecinde tüm dünyada yerelin kendisi doğrudan bir aktör olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bütün metropoller, dünyanın değişik kentleriyle ve uluslararası kurumlarla doğrudan ilişki kurmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle yerel kendi pozisyonunu, ekonomik alanda, ulus devletten ayrı olarak belirleyebilir hale gelmiştir. Her bir yerel birimin iç ve dış ilişki kurma kapasitesi artmış bulunmaktadır.

Ayrıca tıpkı devlet sınırlarında olduğu gibi, "yerel" in coğrafi sınırları ve etki alanı farklılaşmaya başlamıştır. Haberleşme ve ulaşım teknolojisindeki gelişmeler, yeni network'ler yereli ulus devletin ekonomik ve sosyal kontrolünden uzaklaştırmaktadır. Kısaca, daha önce, daha küçük coğrafi bir alan olan yerel, şimdi uluslararası alanda ekonomik ve sosyal ilişkilerin bir parçası olarak yer

⁵⁴ A.e., s.1-2.

⁵⁵ Sadun Emrealp, *Yerel Yönetim ve Bilgi Teknolojisi*, Toplu Konut İdaresi ve IULA-EMME, İkinci Baskı, İstanbul 1994, s.1.

⁵⁶ DPT, *Küreselleşme*, s.106.

almak üzeredir. Fiziki mekan olma ve coğrafi özelliği ikinci planda kalmaya başlamıştır.

Küreselleşme sürecinde ulus devletin küçülmesi, egemenliğini bölgesel ve yerel yönetimlerle paylaşma yoluna gitmesi sonucunu ortaya çıkarmakta, bu da kentlerin ve yerel yönetimlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve hatta siyasi alanda temel aktörler konumuna gelmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle kimilerine göre yerelleşme ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, bir bakıma "ulus-devleti parçalamak için tasarlanmış bir dizgeli çaba" niteliği taşımaktadır.⁵⁷

Bugün yerel üzerine yapılan vurgunun arkasında, tarihsel bir süreç içinde yereli bastırıp, onun elinden iktidar odağı olma özelliğini alan ulus-devletin de, benzer bir süreçle bu gücünü kaybettiği düşüncesi vardır. Ulus-devletin uğradığı güç kaybının, yereli bütünüyle bağımsızlaştırmasa bile, büyük ölçüde özerkleştirdiği varsayımı, yerelin iktidar odağı olma özelliğini bir ölçüde restore ettiği düşüncesini gündeme getirmektedir. Ancak, bu tür bir düşüncenin geçerliliği küresel süreç karşısında yerelin ne derece güçlü olabildiğine bağlı olup, yerelin bu anlamda önemli bir pazarlık gücüne sahip olmadığı söylenebilir. Bu nedenle yerelin özgünlüğünü siyasi kerte de aramak ciddi siyasi sorunları olan bir uğraştır.⁵⁸

B) ULUSAL YÖNETİMDEN KÜRESEL YÖNETİŞİME

1- Ulus-Devletten Küresel Sivil Topluma⁵⁹

İç meselelerde milli hükümetlerin yeterli ölçüde etkili olamaması sonucunda, toplum içerisindeki fert ve grupların, devlet tarafından bırakılan boşluğu doldurma arzusu içine girmeleri ihtimali belirmektedir. Geleneksel olarak ulus-devletlerde, ferdin siyasi ve ekonomik hayata katıldığı bir alanın tanımlanması mümkündür ki buna "sivil toplum" denmektedir. Sivil toplum, kendi yapı ve kuralları olan ve devletten farklı bir alan olarak görülür ve sivil toplum öteden beri, başta insan hakları, hayvan hakları, çevrecilik, sendikacılık ve barış hareketleri olmak üzere, sosyal ve siyasi konularda bir karşı koyma alanı olagelmıştır.

Küresel sivil toplumun faaliyet gösterdiği alanın sınırları ise farklıdır, fakat onun devlet sisteminin koyduğu sınırlardan bağımsız olması, yeni siyasi alanların oluşumuna olanak tanımaktadır. Bu alanlar, ekonomik, siyasi ve

⁵⁷ Cevat Geray, "Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler", *ÇYY*, Cilt 10, Sayı 4 (Ekim 2001), s.19.

⁵⁸ Tanık Şengül, *a.g.k.*, s.131-132.

kültürel ilişkiler ağı ile belirlenmekte ve farklı mekanlarda bulunsalar bile, bilinçli olarak belirli siyasal ya da sosyal amaçlarla birbiriyle irtibatlanmış aktörler tarafından doldurulmaktadır. Dolayısıyla, dünyanın gittikçe birbirine bağımlı ilişkilere sahne olması ile sosyal ve siyasal hareketlerin milli politika arenasından küresel politika arenasına doğru kaydığı söylenebilir. Çünkü meselelerin çoğu artık evrensel bir nitelik ve evrensel ahlaki bir değer taşımakta, çevre gibi bazı sorunların çözümü ise ancak küresel düzeyde etkin olarak mümkün olabilmektedir. Aynı şekilde devletin küreselleşmesi ve daha uluslararası bir mahiyet kazanması süreci de, sosyal ve siyasal faaliyetlerin daha iyi çözümler üretebildiği ve daha etkili olduğu bir ortam olan küresel toplumun yaratılmasına yardımcı olmaktadır.

Her şeyden önce, küresel sivil toplumun kurumlarını ve bunların ulusal ve uluslararası politikaların üretilmesi ve uygulanmasında önemli bir rollerinin bulunup bulunmadığı konusunun tespit edilmesi gereklidir. Her kesim kendi gündemi, inançları ve ideolojilerine sahip olmak kaydıyla, sürekli olarak yeni Uluslararası Nitelikli Hükümet-Dışı Örgütlerin (NGO) ortaya çıkması, çokuluslu şirketlerin sayılarının artması ve uluslararası düzeyde konulan kuralların devamlı olarak çoğalması göstermektedir ki, küresel sivil toplumun kurumsal yapısı gelişmektedir. Uluslararası NGO'lar, büyüklükleri, üye durumları ve amaçları bakımından oldukça çeşitli olup, Uluslararası Nitelikli Hükümet Kurumlarından çok daha fazla sayıdadırlar. 1909'da 179 adet uluslararası dernek var iken, bu sayı 1951'de 832'ye çıkmış, 1985'te ise en az 4615'e ulaşmıştır. Bununla beraber, bu sayıların yanıltıcı olabileceğinin kabul edilmesi gereklidir; çünkü Uluslararası NGO'lar, Uluslararası Şişe Toplayıcıları Derneği'nden Uluslararası Katolik Hemşireler Komitesi'ne, Dünya Dostları Derneği'nden Uluslararası Af Örgütü'ne kadar çok geniş bir kuruluş yelpazesini kapsamaktadır.

Burada önemli olan husus, her bir örgütün, tamamen milli nitelikli alanın dışında, küresel bir arena oluşturduğudur. Bu arenada örgüt, ortak değerlerini, hedeflerini, ilgilerini, hatta ideolojilerini tartışma ve faaliyet gösterme imkanı bulur. Dünya Dostları Derneği, Greenpeace (Yeşil Barış), Oxfam (Açlığa Karşı Oxford Komitesi) ve Uluslararası Af Örgütü gibi büyük çaplı ve iyi teşkilatlanmış kuruluşlar, milli hükümetler ve dolayısıyla ulus-devlet faaliyetlerinin özerkliği üzerinde büyük etki sahibidirler.

Büyük uluslararası NGO'lar, uluslararası faaliyetlerini beş seviyede gerçekleştirirler:

⁵⁹ Christopher Newman, **a.g.k.**, s.81, 84-85.

- Millî konularda uluslararası ilgi uyandırarak;
- Diğer uluslararası NGO'larla ortak faaliyet göstererek;
- Bir devlet içindeki birimler ve sivil toplum örgütleriyle çalışarak;
- Bölgesel birimlerle çalışarak;
- Kendilerini destekleyen kurumlar, hükümetler ve fertler arasındaki ağı kullanarak.

Fikirler ve kampanyalar arasındaki bu işbirliği türü, kendine has şekilleri ve ilkeleri olan, devletten farklı bir toplumsal alan, yani bir sivil toplum olarak görülebilir. Uluslararası NGO'lar, millî hükümetleri by-pass edip doğrudan dünya siyaseti üzerinde faaliyet göstermek suretiyle devletler arasındaki iç siyasi ilişkileri etkilemektedirler. Bu örgütlerin aynı zamanda ulusal ve uluslararası kamuoyu oluşturmak ve duyarlılığı artırmak üzere bilgi toplayıp yayınlamaları ve kitle iletişim araçlarını kullanmaları da mümkündür (Uluslararası NGO'lar bu amaçla özellikle interneti kullanmaktadırlar). Böylece fertleri kendi taraflarına çekmekte ve insanların günlük sosyal ilişkileri yoluyla etkilerini artırmaktadırlar. Uluslararası NGO'ların üyeleri, kendi sınırlarını aşacak tarzda ve küresel gündemi değiştirmeye katkıda bulunabilecek kampanyalar yürütmek suretiyle, kendi mensubu oldukları devletleri by-pass ederek doğrudan küresel siyaset alanında faaliyet göstermekte, böylece yeni siyasal katılım ortamları oluşturmaktadırlar. Bu suretle hükümetler geleneksel dış temsil fonksiyonlarını kaybetmekte, bu ise kısmen meşruiyet iddialarını zayıflatmaktadır.

2- Ulusal Devletten Küresel Devlete Geçiş Senaryoları

Dünya sistemini oluşturan ulusal devletlerin egemenlik haklarının kısıtlanması, aslında bu devletlerin üstünde yeni bir egemenlik düzeyinin varlığı ile olanaklı olmaktadır. Nitekim küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin bazı temel alanlarda politika belirleme kapasitelerinin zaafa uğraması, devlet üstü organizasyonların iktidarlarının güçlenmesine paralel olarak gelişmektedir. IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi ulus-ötesi yönetim örgütleri bu alanda bir tür "takviye" işlevi⁶⁰ görmektedir. Bunların kararları ve yönetsel kuralları, ulus devletler üzerinde, onların yönetim sistemlerini etkileyen bağlayıcı kararlar haline getirilmiştir.

⁶⁰ Ali Farazmand, "Küreselleşme ve Kamu Yönetimi", (Çev. Sevilay Kaygalak), **Mülkiye**, Cilt XXV, Sayı 229, (Temmuz-Ağustos 2001), s.258.

Dünya politikasına yön veren ABD gibi devletlerin, askeri ve teknolojik kapasitelerini artırarak, küresel düzeyde bir hegemonya oluşturmakta olduğu da yaygın olarak paylaşılan bir kanıdır.

Ancak bu de-facto durumların ötesinde, küresel düzeyde yönetilen bir "dünya hükümeti" düşüncesi giderek daha çok araştırmacıların ilgi alanına girmekte, küresel bir kamu yönetimi kuramı geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Aren'e göre, "dünya düzeyinden tek tek ülkeler düzeyine inerek, her ülkeyi kendi içinde, daha önceki beyliklerin küreselleşmesi olarak görebiliriz. Küreselleşme süreci, ulus-devletlerin oluşma sürecinin uluslararası düzeyde bir tekrarı ve devamıdır."⁶¹

Victor Hugo'nun 1849'daki şu öngörüsü de, ulus-devletin oluşum süreci ile küreselleşmeyi paralel bir oluşum ya da bu iki sürecin birbirinin devamı, birbirinin tamamlayıcısı olduğu şeklindeki görüşe önceden bir bakışı yansıtmaktadır: "Bir gün gelecek, tıpkı Normandiya, Bretagne, Burgund, Lothringen, Elsaß ve bütün diğer şehirlerimizin Fransa içinde kaynaştığı gibi, siz Fransa, Rusya, İtalya, İngiltere, Almanya, kıtanın bütün milletleri, zengin ferdi özelliklerinizden vazgeçmeksizin kendinizi üst bir toplulukta bir araya getirecek ve büyük Avrupa kardeşliğini kuracaksınız."⁶²

Günümüzde küreselleşmenin bütünleştirdiği dünya toplumunun mevcut devletler sisteminin zorunlu kıldığı siyasal parçalanmışlığı kaldıramayacağı, ya da toplumsal karşılıklı bağımlılığın eninde sonunda müşterek bir siyasal otoriteyi gerektireceğini düşünenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. "Dünya devleti"nin çekirdeğini oluşturacak yeni bir kurumsallaşma da, bu çerçevede kaçınılmaz olarak görülmektedir.

C) KAMU YÖNETİMİNDEKİ GELİŞMELER

1- Postmodern Kamu Yönetimi Anlayışı

Yerel olanın evrenselleşmesi ve evrensel olanın yerelleşmesi olarak tanımlanabilen küreselleşme, bünyesini meydana getiren oluşumların bir uzantısı ve sonucu olarak modern siyasal yapıların karşılaştığı en önemli sorunsallardan birisidir. Telekomünikasyon olanaklarının giderek gelişmesi ve uluslararası sermayenin yoğun bir akışkanlık kazanması ile ortaya çıkan yeni durum, esas

⁶¹ Sadun Aren, "Küreselleşme, Sosyalizm ve Geleceğin Yönü", **NPQ Türkiye**, Cilt 1, Sayı 4, (Kış 1999), s.59.

⁶² Kadir Koçdemir, "Avrupa Birliği Hukuku ve Mahalli İdareler", www.mahalli-idareler.gov.tr, (05.02.2002), s.1.

itibariyle modernitenin üzerine oturduğu zaman ve mekan anlayışını ve onlarla belirlenmiş uluslararası siyasal ortamı derinden etkilemiştir.⁶³

Devlet eksenli çözümlerin ve arayışların düğüm noktasını oluşturan anlayış kurum olarak ulus devlet, ideoloji olarak ulusçuluk, birey olarak ulusal kimlikle örtüşmüştür. Dikey ilişkiler ve hiyerarşi öne çıkmıştır. Çeşitlilik ve çoğulculuktan ziyade tekçiliğin egemen olduğu bu anlayışta farklılık talepleri, sistemin bünyesini etkilemeyen monistik muhalefet odakları şeklinde görülmüştür.⁶⁴ Oysa küreselleşme, bir dizi çelişkili sürecin iç içe geçmesine olanak sağlayan bir olgu konumundadır.

Ulus devletlerinin tayin edici mekansal rollerine karşın küreselleşme sürecinde uluslararası ve bir ölçüde de uluslarötesi (transnational) bir siyasal kültür gelişmeye başlamıştır. Yönetişim (governance), uluslarötesileşme evresinde devreye giren ve odaksal devlet anlayışını çözen yeni bir kültür niteliği kazanmıştır. Demokrasinin ulusötesi bir boyut kazanmasına da olanak sağlayan yönetim olgusunu belirleyen süreç, postmodernitenin zemin hazırladığı yerellik kavramıyla bütünleşmiştir. Tarihin coğrafya temelli ve öncelikli bir anlayışla ötelenmesi, postmodern evrenin en önemli verileri arasındadır.⁶⁵

"Modern kamu bürokrasileri, ulusal devlet bütünü içinde ussallığı, merkezçiliği ve bütünselliği temsil eden yapılar niteliğindedir. Postmodernizm ise, bu ussallık, merkezçilik ve bütünselliğe karşı merkezden kaçışı, orantısızlığı, çoğulculuğu, bölünmeyi ve parçaların ön plana çıkarılmasını önermektedir. Bu durum kimilerinin gözünde postmodernizmin yeni kabilecilik olarak görülmesi sonucunu doğurmaktadır. Gerçekten de postmodernizm benzerliklerden çok benzemezlikler ve farklılıklar ile alt kültürler üzerinde odaklanmıştır."⁶⁶

1980'li yıllarda gelişen ve küreselleşmeyi önceleyen bir süreç olan neo-liberal hareketin, bu bağlamda bireyciliğe, piyasa olgusuna, deregülasyon politikalarına yaptığı vurgu önemlidir. Bu alanlarda sağlanan gelişmeler liberal demokrasinin gelişimine olduğu kadar, onun yerleşik modellerinin çözülmesine de katkıda bulunmuştur.⁶⁷

⁶³ Hasan Bülent Kahraman ve diğerleri, **Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim**, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Vakfı (WALD) Yayını, İstanbul 1999, s.15.

⁶⁴ **A.k.**, s.15.

⁶⁵ **A.k.**, s.16.

⁶⁶ Turgay Ergun, "Postmodernizm ve Kamu Yönetimi", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 4, Aralık 1997, s.13.

⁶⁷ Hasan Bülent Kahraman ve diğerleri., **a.g.k.**, s.15.

Bu çerçevede postmodernizm evrenselliğe karşıdır. Kurallar yıkılmalı, kaldırılmalıdır. Bu yönüyle anayasal kurumlar (kamu yönetimi) evrenselliği savundukları için yok edilmelidirler. Ulusal devlet de bunlar arasındadır. Önemli olan büyük toplum değil, bu toplumu oluşturan topluluklardır.⁶⁸

2- Kamu Yönetiminde Daralma ve Deregülasyon

Ulusal kamu yönetimlerinin büyüklüğünde, kapsamında, kullandığı kaynaklarda ve etkileme araçlarında daralma, yeni dönemin başlıca kamusal politikasını oluşturmaktadır. Bu daralma, "devletin küçültülmesi" ya da "kürek çeken değil, dümen tutan devlet" sloganları altında yürütülmekte ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır.⁶⁹

Bu politikanın en yaygın uygulamalarından birisi, memur sayısını azaltma ya da belirli düzeyde tutma, bir başka deyişle kamu yönetiminin büyüklüğünün daraltılmasıdır. Keza kamu görevlilerinin geleneksel statülerinde belirgin bir aşınma gözlenmekte, sürekli ve "güvence"li memurlar yerine giderek sözleşmeli personel istihdamı ve performansa dayalı ücret uygulaması yaygınlaşmakta, özel kesimden kamu kesimine yönetici transferi özendirilmekte ve kamu kesiminde bir çok görevler rekabete açılmaktadır.

Bir diğer politika, kamu kesiminin kapsamının daraltılması ve deregülasyon girişimidir. Özelleştirme programları, "mevzuatın ayıklanması, arıtılması; kaldırılması veya azaltılması" çabaları, adem-i merkeziyetçi politikalarla kurumlara ve yerel yönetimlere (Belçika, Norveç ve İtalya'da bölgelere, Fransa, Norveç, İsveç ve Danimarka'da yerel yönetimlere) yetki devri bu bağlamda öne çıkan uygulamalardır.

Bir başka örnek, kamu iktisadi kuruluşlarının "özerkleştirilmesi", bazı kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yönetsel açıdan özerk ya da düzenleyici karar alma yetkisine sahip kuruluşlara yahut üçüncü sektör kuruluşlarına (emeklilik, sağlık ve eğitim alanlarında) yetki devri, finans, sigorta ve radyo-televizyon gibi hizmet alanlarında düzenleyici karar verme kurul ya da kuruluşları oluşturulması gibi araçlarla yönetimin elindeki araçların sınırlandırılmasıdır.

Bu dönemde bir yandan devletin rolü sınırlandırılmaya çalışılırken, öte yandan devletin müdahale etmesi istenilen yeni hizmet alanları da ortaya çıkmaktadır. Eğitim, çevre, aids, tehlikeli atıklar, okyanusun kirlenmesi, uyuşturucu alışkanlığı, yabancıların rekabeti, çalışan anne-babaların, çocukların

⁶⁸ Turgay Ergun, **a.g.k.**, s.13.

⁶⁹ Cahit Tutum, "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma", s.137-138.

korunması vb. konularda devletin etkin yapı ve misyonunun yeniden ele alınması tüm ülkelerde merkezi bir sorun haline gelmiştir.⁷⁰

Kamu yönetimindeki bu yeni yaklaşımların olumsuz sonuçları üzerinde de sıkça vurgu yapılmaktadır. Küreselleşme olgusunun önemli bir unsurunu oluşturan de-regülasyon politikalarının, demokratik devletlerin kendi ekonomik, toplumsal ve siyasal işlevlerini ve kaynaklarını yönlendirme ve kontrol etme kapasitesini erozyona uğrattığı bir gerçektir. Bu nedenle küreselleşme, "bağımsız ulus devletlere nüfuz eden ve onların ekonomik, siyasal ve toplumsal düzenini parçalayan bir yapı olarak"⁷¹ değerlendirilebilmektedir.

Bu süreçte izlenen değişim programlarının ana hedefi, otoritenin özünde, esasında bir azaltmayı gerçekleştirmektir. Başka bir deyişle otorite kültüründen hizmet kültürüne doğru bir dönüşüm sağlamadır. Ancak gözlemler, bu hedefi gerçekleştirmiş olmaktan uzak gözüküyor. Çoğu kez yapılan iş, sadece otoritenin "odak noktasını" kaydırmak veya yönetimin "aletlerinde" değişiklik yapmaktan ibarettir. Bu ise gerçek anlamda devletin küçültüldüğü anlamına gelmez.⁷²

Avrupa'da devletin küçültülmesi doğrultusundan gösterilen çabaların dikkati çekecek boyutlarda olduğu söylenebilir. Örneğin "bütçe disiplini", "mevzuatçılığın" hafifletilmesi (kontrollerin kaldırılması ve yönetsel formalitelerin basitleştirilmesi); "pazarlaştırma" (bürokratik tahsis yerine bazı hizmet alanlarını rekabete açma), devlet otoritesinin taşrada atanmışlara ya da bölgesel kuruluşlara devri gibi konularda önemli adımlar atılmıştır. Ancak bütün bu uygulamalarda tek modelden söz etmek olanaksızdır.

"Örneğin İngiltere hızlı bir özelleştirmeci ama merkezîyetçilik konusunda katı tutum içindedir. Buna karşılık Belçika özelleştirmede çekingen ama, adem-i merkezci uygulamalarda radikaldir. Öte yandan bazı örneklerde uygulanan programlar açıkça radikal gözükmesine karşın (örneğin Fransa ve İngiltere'de uygulanan özelleştirme ve yerinden yönetim uygulamalarında) yine de devlet çıkarlarını saklı tutan özel güvencelerle kamusal ilgi devam etmektedir. Hatta bazı durumlarda kimi hizmetlerin (su, elektrik, gaz vb.) özelleştirilmesi (örneğin İngiltere'de), devletin, bu kez dolaylı bir biçimde düzenleyici kurumlar aracılığıyla daha ayrıntılı ve daha etkili denetimini gündeme getirmiştir. Kaldı ki bütün bu programların orta ve uzun vadede ne gibi sonuçlar getireceği de belli değildir. Bir

⁷⁰ Cahit Tutum, **Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma**, TESAV Yayını, Ankara 1994, s.28.

⁷¹ H. Emre Bağçe, **a.g.k.**, s.3.

⁷² Cahit Tutum, **a.g.m.**, s.138-139.

süre sonra görülecek sakıncalar ve eksiklikler pek ala istenmeyerek de olsa devlet müdahalesini gerektirebilir."⁷³

3- Kamunun "Yönetim" Anlayışındaki Değişme

Bu dönemde devletin yeniden dizayn edilmesi gereği üzerinde durulmakta, bu amaçla merkezi hükümetin kamusal politikalar sürecinin verimli bir biçimde oluşmasına ve uygulanmasına ağırlık vermesi savunulmaktadır. "Bu süreç, kamusal politikaların formüle edilmesini, izlenmesini, değerlerinin benimsenmesini ve sonuçlarının sisteme yeniden dönülerek gözden geçirilmesini (feedback) kapsamaktadır. Bu süreçte merkezileşmeden kaçınılarak yerinden yönetime doğru bir eğilim benimsenmektedir. Piramit devletten (sıradüzensel bürokratik örgütlenme), kurumlar arasında ağlar oluşturacak biçimde, eşgüdümü maksimize eden, ölçeklerde ekonomi sağlayan ve sinerjiden yararlanan bir devlete geçilmelidir. Merkezi yönetimi, yerinden yönetim kurumlarıyla, bölgeler ve belediyelerle ilişkilendirecek organik bir kamusal politika üretme süreci geliştirilmelidir. Weber tipi eskimiş bürokrasi yerine, esnek yapılı, matriks türü örgütlenmelerle proje düzeyinde örgütlenmeye gidilmelidir."⁷⁴ Bütün bu sayılanların yapılabilmesi için yöneticilik tarzları gözden geçirilmelidir: Bürosuna kapanan, zamanını planlama, iş akımı tabloları, yönetmelikler ve standart yöntemlerle geçiren yöneticiler yerine daha etkin bir yönetim tarzını benimseyen yöneticilerin yetiştirilmelerine olanak sağlanmalıdır. Yeni tür yöneticiler stratejik sorunları tanımlamaya zaman ayırarak başka işleri astlarına devretmeli, personelin değerlendirilmesinde performans ağırlık vermeli, "toplam kalite yönetimi"ni benimseyerek kamu örgütlerinin hizmetlerinden yararlanan yurttaşların isteklerini dikkate almalı, yaratıcılığa ağırlık tanıyarak bir kamusal kurum kültürünün yaratılmasına yardımcı olmalıdırlar. Böyle bir kamusal kültür geliştirilebilirse, kamu hizmetinde güvenilirlik temel olacak ve toplum üyelerinin kamu hizmetlerinin iyi bir biçimde yapıldığına inanmaları sağlanabilecektir.

Bu dönemde yeni bir kamu hizmeti anlayışı egemen kılınmaya çalışılmış, ekonomi, verimlilik ve etkinlik değerlerine dayalı bu yeni anlayışa özel sektör model olarak alınmıştır. Kamu yönetiminde "hukuki rasyonellikten" "işletmecî rasyonelliğe" geçişte başta bütçe ve planlama teknikleri olmak üzere sonuçların ölçülmesi ve değerlendirilmesi, denetim yöntemlerinin geliştirilmesi gibi çabalar ağırlık kazanmaktadır. Yeni yaklaşımda karar verme ile uygulama süreci birbirinden ayrılmaktadır.

⁷³ Cahit Tutum, **a.g.m.**, s.139.

⁷⁴ Turgay Ergun, **a.g.e.**, s.8.

Yeni yöneticilik anlayışında, kamu yöneticileri artık karar alma sürecini politikacı ile paylaşan kişiler değil, sadece kurumun ya da belli bir hizmet programının teknik yöneticileridir. Bunun bir sonucu da, bürokrasi üzerindeki siyasal denetimin artırılmasıdır. Böylece ortaya uzlaştırılması güç bir ikilem doğmaktadır. Politikacılar bürokraside önemli pozisyonlara yapılacak atamalarda daha geniş yetkiler istemekte ve daha önce kariyer mevkileri sayılan pek çok pozisyonun "siyasi mevkiler" kapsamına alınması için çalışmaktadırlar. Bu ise kamu görevlerinin yetenek ve yeterliğe göre hizmete alınmasını öngören "yansız ehliyet" doktrini ile çatışmaktadır.⁷⁵

Etkinlik ve verimlilik arayışı, kamu yönetiminde yeni kurumsal düzenlemeleri teşvik etmektedir. Bakanlıkların sayısının azaltılması, hizmetlerin birimler arasında ussal bir biçimde dağıtılması, yeni bazı hizmet alanları için yeni bakanlıklar (çevre, kadın sorunları ve idari reform) kurulması, Avrupa düzeyinde düzenleyici veya eşgüdümleyici ya da denetleyici yeni örgütlerin oluşturulması ve idari reform çalışmalarını yönlendirme ve izleme birimlerinin (Belçika'da modernizasyon birimi, İspanya'da kamu hizmetleri genel teftiş birimi, Almanya'da merkezi prodüktivite obzervatuarı, Hollanda'da idari reform devlet komiserliği ve İngiltere'de verimlilik birimi) kuruluşu gibi örnekler gösterilebilir.⁷⁶

4- Kamu Yönetiminin Demokratikleştirilmesi ve Şeffaflık

Kamu yönetiminin demokratikleşmesinde en öncelikli gündem maddesini şeffaflık oluşturmaktadır. "Açıklık ve bilgi edinme hakkı", "katılım" ve "etik standartlar" gibi demokratik yönetime ilişkin temel unsurlar bu başlık altında ele alınmaktadır.

Bu alanda en belirgin gelişmenin, vatandaşın bilgi edinme hakkı ile ilgili olduğu gözlenmektedir. Bireysel özgürlüğün korunmasında yönetenlerle yönetilenler arasında bilgi akımının özgürce gerçekleşmesine büyük önem verilmektedir.⁷⁷ Bu amaçla hemen her ülkede vatandaşın bilgi edinme hakkını düzenleyen yasalar çıkarılarak, bu alanda çeşitli güvenceler oluşturulmuş, vatandaşlara devletin resmi belgelerine ulaşmada kolaylıklar tanınmıştır. Kişileri doğrudan ilgilendiren kararlarda "danışma" ve "görüş alma", Yönetimde açıklık ilkesinin bir gereği olarak vatandaşın "danışma" ve "görüş bildirme" olanaklarını güçlendirecek mekanizmalar oluşturulmakta, bu bağlamda şikayet kurumları güçlendirilmekte ve başvurular kolaylaştırılmaktadır. Yönetimsel usullerin

⁷⁵ Cahit Tutum, *a.g.m.*, s.138.

⁷⁶ A.k.

⁷⁷ Cahit Tutum, *a.g.e.*, s.31.

basitleştirilmesi, işlem ve imza sayısının azaltılması doğrultusunda büyük çabalar gösterilmektedir.

Vatandaşın bilgi edinme hakkı günümüzde kamu kuruluşlarını aşarak özel kesime de ulaşmakta, kamu yararı gerektirdiğinde ya da bireyin bilgi edinmesinde haklı bir yararı olduğunun anlaşılması halinde özel kuruluşların da kamuyu ya da ilgilileri bilgilendirmekle yükümlü olmaları gereği üzerinde durulmakta ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılmaktadır.

Demokratik değerlerle birlikte kamu yönetiminin “etik” yönü de gündeme gelmektedir. Kamu yönetimi artık sadece teknik ve siyasal bir olgu olarak değil aynı zamanda “etik” bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Kamu yöneticilerinin kamu yararını gözetmekte daha çok duyarlı olmaları ve güven telkin etmeleri beklenmektedir.⁷⁸

Kamu hizmetlerine girişte ve hizmet içinde yükselme ve atamalarda daha fazla fırsat eşitliği sağlama çerçevesinde çeşitli adımlar atılmakta ve önlemler alınmaktadır (kadınlar, işçi kökenliler, azınlık grupları, handikaplılara telafi edici olanaklar tanıma). Yönetimde kalite çemberleri oluşturarak piramidin tabanında bulunanların karar verme sürecinde daha çok söz sahibi olmalarını sağlama gibi önlemler üzerinde durulmaktadır. Özetle kamu yönetiminde daha çok açıklık doğrultusunda çalışmalar ağırlık kazanmaktadır.⁷⁹

Küreselleşme olgusu, dünyanın hemen her coğrafyasında ve her tür düşünce ve uygulama süreçlerinde etkisini göstermektedir. Sistemler, rejimler, anlayış ve alışkanlıklar, düşünüş ve duyarlılıklar yeniden sorgulandı ve sürekli sorgulanmaktadır. Açıktır ki küreselleşme, tüm dünya ülkeleri için doğrudan ya da dolaylı bir baskı unsuru ve ulusal yapı ve süreçler üzerinde emperativ bir faktör konumundadır.

Küreselleşmenin oluşturduğu bu baskı mekanizmasının daha demokratik ve şeffaf bir yönetsel sistem oluşturulmasında katkı sağlayarak, tüm dünya halklarının ortak refahı ve mutluluğunu geliştirmesi olanaklı olabileceği gibi, güçlü olanların haklı gösterilebileceği ve güçlerini daha da artırmalarını sağlayacak araçları meşrulaştırma işlevi de görebilir. Daha doğrusu bu olguya iki zıt yaklaşımın varlığı bilinen bir gerçektir. Ancak amaçları, araçları ve işlevleri ne olursa olsun, küreselleşme karşı durulamayacak bir süreç olup, tartışılması gereken bu sürecin olumlu ya da olumsuz bir gelişmeyi yansıttığı yerine, bu

⁷⁸ A.e., s. 31

⁷⁹ Cahit Tutum, a.g.m., s.138.

sürecin topyekün insanlığın yararına dönüştürülmesi için neler yapılabileceğidir. Bu sürece karşı olma ya da destekleme, taraftar olma gibi bir lüksümüzün olmadığı bir gerçektir.

D) KÜRESELLEŞME VE DEMOKRASİ

1- Demokrasinin Küresel Yükselişi

Günümüzde demokrasi -en azından düşünce düzeyinde- evrensel bir yaygınlık kazanmış ve hemen her türden yönetsel mekanizmalar için temel meşruiyet aracı olarak kabul görmektedir. Huntington tarafından "demokrasinin üçüncü dalgası"⁸⁰ olarak adlandırılan bu gelişme, küreselleşme olgusu ile paralellik taşımaktadır.

Demokrasinin bu yükselişine kuşkusuz bir çok etken dayanak oluşturmuştur. Bunlar arasında "devletin düşünce ve bilgi konusundaki tekeli ortadan kaldıran iletişim devrimi, soğuk savaşın sona ermesi, insani ve demokratik değerlerin yaygınlık kazanmaya başladığı bir dünyada otoriter ve baskıcı rejimlerin ciddi ve derinleşen meşruiyet sorunları ile karşı karşıya kalmaları, yeni küreselleşen ekonomik yapı içinde tutucu, katı yapılanmalara ve aşırı merkezîyetçi planlamaya dayalı ekonomilerin başarı şanslarının sınırlı oluşu, etkin dış aktörlerin (BM, IMF, Dünya Bankası, ABD, AB gibi) politikalarındaki değişiklikler, birçok ülkede kentsel orta sınıfların genişlemesi ve daha önce demokrasiye geçmiş ülkelerin "demonstrasyon" (gösterim) etkisi"⁸¹ sayılabilir.

Dünyanın değişik bölgelerinde varlığını sürdüren ırkçı, kabileci vb. ilkel çatışma ve savaşlar devam etmekle birlikte, demokratikleşmenin yaygınlaşması süreci, diğer anılan süreçlerle de desteklenerek ve hatta zorlanarak derinleşmekte ve geriye dönülmesi olanaksız bir aşamaya ulaşmaktadır.

Bu arada küreselleşmenin tüm boyutlarına olduğu gibi, demokrasi ile ilişkisi konusunda da çok farklı açılara sahip eleştirel yaklaşımların varlığına da vurgu yapmak gerekmektedir. Örneğin küreselleşme sürecini demokraside bir geriye savrulma olarak gören yaklaşımların yanında, demokrasinin tehditle ve şantajla getirildiği ve böylece kendi kendini sabote ettiği; söz konusu olanın artık özgürlükten yana özerk bir karar değil, küresel bir buyrukla karşı karşıya olduğunu⁸² iddia eden görüşler, geniş bir karşı-duruş yelpazesi oluşturmaktadır.

⁸⁰ Samuel P. Huntington, *Üçüncü Dalga*, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara 1993.

⁸¹ Selahattin Yıldırım, *Yerel Yönetim ve Demokrasi*, s.12-13'de anılıyor.

⁸² Uğur Kömeçoğlu, "Küreselleşme, Modernleşme ve Modernlik", *Doğu Batı*, Yıl: 5, Sayı: 18 (Şubat,

2- Egemenlik, Self-Determinasyon ve Küreselleşme

Küreselleşme ile paralel bir gelişme gösteren demokrasinin bu evrensel yükselişinin, ulus-devlet çerçevesi içerisinde tanımlanan geleneksel demokrasi anlayışında ise bir gerilemeyi kaçınılmaz kıldığı gözlenmektedir. Bu nedendir ki, söz konusu sürecin demokratik niteliğini sorgulayan, demokraside bir geri savrulmaya yol açtığını savunan görüşler de konunun bütünselliği içinde önem taşımaktadır.

Daha önce de değinildiği gibi küreselleşmenin ulusal ölçeği aşındırması ve yönetsel ölçek açısından daha üst (global) bir ölçeğin etkisini gün geçtikçe daha çok hissettirmeye başlaması, doğal olarak ulusal egemenlik kavramının içinin boşalmasına ve işlevselliğini yitirmesine yol açmıştır/açmaktadır.

"20. yüzyılın sonunda egemenlik hem aşağıdan hem de yukarıdan aşınmaya başladı. En az uluslararası üretim, iletişim ve ulaşım kadar, finans piyasalarının entegrasyonu ve kapital akışlarının hareketliliği nedeniyle dünya ekonomisinin globalleşmesi yüzünden yukarıdan aşınıyor. Egemenlik, kendi ortak kimliklerine sahip çıkmak yoluyla kendi kaderini tayin etme hakkını isteyen ve ulus devletin içinde yer alan farklı dil ve dinden etnik grupların yeniden ortaya çıkmasıyla da aşağıdan aşınıyor."⁸³

Dolayısıyla günümüzde ulus-devlet paradigmasına bağlı geleneksel egemenlik anlayışı çerçevesinde devletleri tanımlamaya olanak bulunmamaktadır. Hemen hemen bütün devletler, kurallarını kendilerinin koymadıkları uluslararası, hatta Avrupa Birliği örneğinde uluslararası hukuka göre taahhütler üstlenmek durumunda kalmaktadır. İnsan hakları gibi kimi alanlarda ise, devletlerin kendi takdirleri çerçevesinde kural koyma ve uygulama yetkileri büyük ölçüde sınırlanmaktadır. Sınırlarıyla bağımlı olan (territorially-based) devletler sınır tanımayan sorunlarla gün geçtikçe daha çok muhatap olmak zorunda kalmaktadır.

"Bu çerçevede, küreselleşme insan haklarına saygıyı devletlerin iç sorunu olmaktan çıkarmış ve "küresel toplum"un ilgi alanına sokmuştur. Bu ise geleneksel egemenlik anlayışının ve hukuka bakışın büyük ölçüde değişmesi anlamına gelmektedir. Ulus devletler artık sadece insan haklarıyla ilgili uluslararası belgelere imza attıkları için değil, bunun yanında, küresel toplumda meşru ve saygın siyasi birlikler olarak muamele görebilmeleri için de ülkelerinde yaşayan

Mart, Nisan 2002), s.21.

⁸³ Michael Sandel, "Ulus Sonrası Demokrasi Elektronik Bonapartizme Karşı", *NPQ Türkiye*, Cilt 1, Sayı 4 (1993), s.7.

insanların temel haklarına saygılı olmak zorundadırlar. İnsan haklarına saygı ve demokrasi küresel ahlakın baş standartları haline gelmiştir... Bu çerçevede küresel toplumun, BM aracılığı ile, ulus-devletlerin içişlerine özellikle "insani" amaçlarla müdahale edebileceği kabul edilmektedir. İnsani müdahale konusunda uluslararası toplumun herhangi bir davet olmadan harekete geçmekteki istekliliği, uluslararası sistemin geleneksel temeli olan "iç işlerine karışmama kuralının değerini azaltmaktadır. Devlet egemenliğini aşındıran başka bir gelişme, suç işlediği iddia olunan kişileri -bunlar devlet adına işlenmiş olsalar bile- doğrudan doğruya yargılamak üzere uluslararası mahkemelerin kurulmasıdır...

Bu demektir ki, mutlak egemenlik yerini kayıtlı egemenliğe -yani, bir devletin dünya sistemine üyeliği onun kendi yurttaşlarına iyi davranmasına bağlı olduğu anlayışına- bırakmaktadır. Bu çerçevede, egemenliğin hiçbir devlete insani yardımı reddetme yetkisi vermediği kabul edilmektedir. Kayıtlı egemenlik, ayrıca, devletin toplumda otoritenin en üstün ve nihai kaynağı olduğu düşüncesini terk etmeyi de gerektirmektedir."⁸⁴

Devlet ve demokrasi arasında pozitif bir ilişki kuran yaklaşımlar, devlet ve küreselleşme ve dolayısıyla küreselleşme ve demokrasi arasında negatif bir ilişki kurmaktadır. Çünkü küreselleşmenin devleti dönüştürerek zayıf kılması karşısında demokrasi korumasız kalmaktadır.

Bu yaklaşıma göre demokratik yönetim, her şeyden önce buyuran, kaynakları toplayan ve düzenleyen işlevsel bir devletin varlığını gerektirir. Zayıf devlet demokrasinin kurumsallaşamaması, vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunamaması anlamına gelir. Güçlü devlet ise, güçlü ekonomik, siyasal ve sivil toplum, dolayısıyla kurumsal demokrasi anlamına gelmektedir.⁸⁵

Bu çerçeveden bakıldığında, "ulus-devletin gücünü yok etmek, sosyal devleti ortadan kaldırmak, sermayenin dünya çapında sultasını gerçekleştirmek için kullanılan tüm yöntemler, yığınlara demokrasinin gereği olarak sunulmaktadır. İşte bu kocaman bir aldatmacadır." ⁸⁶ Zira "kurulmak istenen dünya devleti, düpedüz demokratik olmayan bir imparatorluktur. Çünkü, halkların veya insanlığın çoğunluğunun iradesi ile değil, yeni dünya düzenine hakim olan uluslararası sermaye tarafından yönetilmektedir."⁸⁷

⁸⁴ DPT, **Küreselleşme**, s.56.

⁸⁵ H. Emre Bağçe, **A.g.k.**, s.13-14.

⁸⁶ Cem Eroğul, "Ulus-Devlet ve Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, (Yayıma Haz.: Işık Kansu), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1997, s.46.

⁸⁷ Alpaslan Işıklı, "Sosyal Politika Açısından Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, (Yayıma Haz.: Işık Kansu), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1997, s.75.

Farklı bir yaklaşıma göre de küreselleşme karşılığının nedeni, mevcut niteliğiyle küresel dinamiklerin ideolojik, baskıcı ve içe kapalı siyasal rejimlerin "yıkıcı" etkisini fark eden kesimler, kendi egemenliklerini (otoriteryen egemenliklerini) koruma mücadelesi yürütüyorlar. Küresel güçlere karşı korumak istedikleri ve paylaşmak istemedikleri aslında "ulusal egemenlik" değil, kendi egemenlik tekelleri; çünkü bunlar ülke içinde ulusal egemenliği ulusun kendisiyle paylaşmayan, paylaşmak niyetinde olmayan jakobenlerdir.⁸⁸

Buna karşın küresel dinamiklerle örtüşen demokrasi, liberal demokrasidir. Liberal demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlarla bir halk demokrasisidir; seçkinler demokrasisi değil. Çoğunluk yönetimi anlayışına dayanmaz; çoğulcu, katılımcı ve özgürlükçüdür.⁸⁹

3- Küreselleşme Sürecinde Demokrasinin Yeniden Tanımlanması Gereği

Günümüzde demokrasi teorisi, demokrasinin "halkın iktidarı" şeklindeki klasik tanımından uzaklaşarak yeni bir yön kazanmıştır. Bu yön, "öznelerin çoğulculuğu"na dair önemli bir vurguyu içermektedir. Çünkü, her şeyden önce güncel demokratik mücadele, ekonomik ve siyasal alan ile sınırlı bir iktidar mücadelesinden çok; kadınlardan eşcinsellere, bölgelerden etnik azınlıklara uzanan bir yelpazede, birçok yeni hakların tanımlanmasına ve talep edilmesine inhisar etmektedir.⁹⁰

Bu yeni süreçte demokrasinin sağlam bir zeminde inşa olunmasının ve/veya pekişmesinin en önemli koşulu, hakların diğer haklara zarar vermeden (onları kaldıracı veya sınırlandırıcı bir tehdit oluşturmadan) gerçekleştirilmesi olmaktadır. Aksi halde demokrasi, Sartori'nin de belirttiği gibi, "halkın halk üzerindeki iktidarı" şeklinde paradoksal bir duruma tekabül edecek, bir grubun iktidarı kendiliğinden diğerleri üzerindeki kontrolü gerekli kıldığında elde edilen hak, son tahlilde bir grubun diğer grupları sınırlaması pahasına kavuştuğu hak olacaktır.⁹¹

Siyaset teorisyeni Chantal Mouffe bu durumu *dayanışma* (solidarity) olarak tanımlıyor ve demokrasinin yeniden tanımlanmasının hareket noktası sayıyor. Mouffe'a göre demokrasinin eşitliği ve özgürlüğü birleştiren yeni bir

⁸⁸ İhsan D. Dağı, "Küreselleşmenin Önşartı: Demokratikleşme", *Yeni Türkiye*, Demokratikleşme ve Yeni Anayasa Özel Sayısı I, Yıl 5, Sayı 29 (Eylül-Ekim 1999), s.269.

⁸⁹ *A.k.*, s.270.

⁹⁰ Hasan Bülent Kahraman ve diğerleri, *a.g.k.*, s.29.

⁹¹ *A.k.*, s.29.

vizyon kazanması, toplumsal ilişkilerin ve bu ilişkilere tekabül eden özne konumlarının çoğulluğunun tanınması ile mümkündür. Burada ise, bireyin kendini özne olarak inşa etmeye ve savunmaya olanak sağlayan kurumsal güvencelerin varlığı, demokratik yönetimin vazgeçilmez unsuru olarak öne çıkmakta ve demokrasi Touraine'in ifadesi ile "aynı bütünü içinde birbirlerinden farklı, hatta birbirlerine karşıt olan, kısaca aynı zamanda hem birbirlerine benzeyen hem de birbirlerinden ayrılan birey ve öbekleri bir arada yaşatmak"⁹² şeklinde bir tanımsal açılım kazanmaktadır.

Bir başka deyişle kamusal alan bölünmez ve kolektif niteliğini kaybedip, bireyselleşince, demokrasinin de yeniden ve kamusal alanın bu mahiyeti dikkate alınarak tanımlanması gerekecektir. Bu tanım ise kaçınılmaz olarak öznelerin çoğulculuğu esasını göz önüne alan ve öznelerin eşitlik ve özgürlük bileşimini zedelemeyen dayanışmacı bir yönelim içinde bulunmalarına imkan tanınmalıdır.⁹³

IV- SONUÇ

Kuşkusuz küreselleşme ile birlikte artarak bütünleşen dünyamızda, bütün yapı ve süreçler gibi devlet aygıtı da gerek yapı ve gerekse işlevsel boyutlarıyla önemli bir dönüşüme uğramaktadır. Kabullenilsin ya da fark edilmesin, devlet yetki kullanmada, düzenleme yapmada, denetim işlevini yerine getirmede giderek artan ölçüde bağımsızlığını yitirmekte, yerel, ulusal, uluslararası ve global ölçekte varlığını sürdüren çok sayıda aktörle iktidarını paylaşma konumuna düşmektedir.

Küreselleşme sürecinde gerek ekonomik ve gerekse diğer alanlarda karşılaşılan karmaşık yapı ve süreçlerin yönetilmesinde ulusal otoritelerin sahip oldukları araçların yetersiz kaldığı kuşku götürmemektedir. Ulusal devlet modeline alternatif olarak öne sürülen küresel yönetim modeli ise (BM, OECD, WTO, NATO gibi örgütlerin etkinliklerinin artırılması, yeni kurumsal oluşumlara gidilmesi), henüz gerçekçi bir temele oturtulabilmiş değildir. Dünya çapında etkin, ulus-devlet sisteminden bağımsız, AB türü supranasyonal bir örgütlenme yapısı, küresel yönetime ilişkin tartışmalarda yoğun ilgi uyandırmakla birlikte, bu tür modellerin bugünkü aşamada uygulanabilir bir seçenek olarak değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir.

Ancak ulus-devletlerin yetki ve egemenlik alanını değiştirerek yeniden belirlemeye zorlandığı bu dönemde, yetkilerinin bir bölümü ulus-devlet-üstü kurum ve mekanizmalara devredilirken, diğer bir bölümünü de yerel yönetimlere

⁹² A.k., s.30.

⁹³ A.k., s.31.

devretmek durumunda bırakılan ulusal yönetimlerin ciddi anlamda kan kaybettikleri açıkça görülmektedir. Günümüzde küreselleşmenin yönetim anlayışı olarak nitelenen ve yerleşme olgusunu da içeren çoklu yönetim (yönetişim) yaklaşımı, merkezi yönetimin elindeki planlama, karar verme, kaynak oluşturma ve bunları yürütme gibi yönetsel yetkilerin taşra kuruluşlarına, yerel yönetimlere, yarı özerk kurumlara, meslek kuruluşlarına, gönüllü örgütlere (vakıflar, dernekler gibi) ve şirketlere aktarılmasını öngörmektedir.

Ulusal kamu yönetimlerinin büyüklüğünde, kapsamında, kullandığı kaynaklarda ve etkileme araçlarında daralma, yeni dönemin başlıca kamusal politikasını oluşturmaktadır. Bu daralma, “devletin küçültülmesi” ya da “kürek çeken değil, dümen tutan devlet” sloganları altında yürütülmekte ve çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir.

Özelleştirme programları devleti küçültürken, deregülasyon politikaları ile mevzuatın sadeleştirilerek süreçlerin basitleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu süreçte bazı hizmet kuruluşları özerkleştirilirken, aynı zamanda düzenleyici karar alma yetkisine sahip yeni özerk kuruluşlara ağırlık verilmek suretiyle devlet otoritesinde bir parçalanmaya gidilmektedir. Bu çerçevede, otoritenin özünde bir azaltma ile beraber, otorite kültüründen hizmet kültürüne doğru bir dönüşüm hedeflenerek, piramidal devlet örgütlenmesi yerine, esnek yapılı, matriks türü bir örgütlenme ön plana çıkarılmaktadır. Kamu yönetiminde “hukuki rasyonallikten” “işletmecî rasyonallığe” geçişi içeren bu dönüşümle, kamusal hizmet sunumunda ekonomi, verimlilik ve etkinlik faktörleri önem kazanırken, performans yönetimine paralel olarak, kamusal denetimde de performans kriterleri temel alınmaktadır.

Bir yerde devletin yeniden dizayn edilmesi sonucunu doğuran bu gelişmelerin en önemli unsurunu ise, kamu yönetiminin demokratikleştirilmesi oluşturmaktadır. Şeffaflık, bilgi edinme hakkı, katılım gibi demokratik yönetimin temel değerlerinin hayata geçirilmesi ve güçlendirilmesi, günümüzde hemen her devletin, kuruluş ya da örgütün öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Özetle küreselleşme, dünyanın hemen her coğrafyasında, her tür tarz, düşünce, yapı ve uygulama süreçleri üzerinde etkisini göstermektedir. Sistemler, rejimler, anlayış ve alışkanlıklar, düşünüş ve duyarlılıklar sürekli sorgulanmakta ve değişmeyen tek şey, değişimin kendisi olarak sabitlenmektedir. İnsanoğlunun tarihteki en büyük başarılarından biri olan devlet aygıtı da, kimi işlevlerini yitirirken, kimi yeni niteliklere bürünmekte, insanoğlunun kendisinden sonra, değişimden en çok etkilenen özne olmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aren, Sadun; "Küreselleşme, Sosyalizm ve Geleceğin Yönü", **NPQ Türkiye**, Cilt 1, Sayı 4, (Kış 1999).
- Ayata, Sencer; "Toplumbilim Açısından Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, (Yayıma Haz.: Işık Kansu), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1997.
- Ayman Güler, Birgül; "Yerel Yönetimlerde Reform Sorunu", **ÇYY**, Cilt 10, Sayı 3 (Temmuz 2001).
- Ayman Güler, Birgül; Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarılama Politikaları, TODAİE, Ankara 1996.
- Bağce, H. Emre; "Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 32, Sayı 4 (Aralık 1999).
- Ballance, Robert H. Ve diğerleri; **Uluslararası Ekonomik ve Sınai Kalkınma**, (Çev.: C. Balkır ve A. Ersoy), Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1985.
- BM Küresel Yönetim Komisyonu, **Küresel Komşuluk**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara 1996.
- Boratav, Korkut; "Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?", **Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı**, İmge Kitabevi, Ankara 2000.
- Boratav, Korkut; "Ekonomi ve Küreselleşme", **Küreselleşme Hikayesi**, (Der.: Işın Kansu), Dost Yayınları, Ankara 1995.
- Burgi, Noelle ve Philip S.Golup; "Küreselleşme Gerçekten Ulus-Devletleri Lüzumsuz Hale Getirdi mi?", (Çev.: Abdülkadir Atalık), **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64, (Kış 2001).
- Dağı, İhsan D., "Küreselleşmenin Önşartı: Demokratikleşme", **Yeni Türkiye**, Demokratikleşme ve Yeni Anayasa Özel Sayısı I, Yıl 5, Sayı 29 (Eylül-Ekim 1999).
- DPT, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu) Ankara 1995.
- DPT, **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye**, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yıllık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 1995.

- DPT, **Küreselleşme**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2000.
- DPT, **Yerel Yönetimler**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2001.
- Emrealp, Sadun; **Yerel Yönetim ve Bilgi Teknolojisi**, Toplu Konut İdaresi ve IULA-EMME, İkinci Baskı, İstanbul 1994.
- Erbay, Yusuf; "Kavram Olarak Küreselleşme", **Yeni Türkiye**, 21. Yüzyıl Özel Sayısı-I (Sayı 19).
- Erdem, M. Burhan; "Küreselleşme ve Bilgi Çağında Yeni Ekonomi", **Yeni Türkiye**, 21. Yüzyıl Özel Sayısı-II (20. Sayı).
- Ergun, Turgay; "Postmodernizm ve Kamu Yönetimi", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 4, Aralık 1997.
- Eroğul, Cem; "Ulus-Devlet ve Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, (Yayıma Haz.: Işık Kansu), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1997.
- Farazmand, Ali; "Küreselleşme ve Kamu Yönetimi", (Çev. Sevilay Kaygalak), **Mülkiye**, Cilt XXV, Sayı 229, (Temmuz-Ağustos 2001).
- Gencay Şaylan, **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara 1995.
- Geray, Cevat; "Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler", **ÇYY**, Cilt 10, Sayı 4 (Ekim 2001)
- Guehenno, Jean-Marie, **Demokrasinin Sonu**, (Çev.: M. Emin Özcan), Dost Kitabevi, Ankara 1998
- Güler, Birgül A.; "Küreselleşme Döneminde Yerelleşme Sorunu", **Emek Araştırma Dergisi**, Sayı 2002/2 (8).
- Güler, Birgül A.; "Küreselleşme ve Yerelleşme", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 6, Sayı: 4 (Temmuz 1997).
- Harris, Nigel; "Milliyetçilik ve Ekonomik Gelişme", **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, (Ed. Rene Prendergast ve Frances Stewart, Çev. İdil Eser), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- Huntington, Samuel P.; **Üçüncü Dalga**, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara 1993.

- Işıklı, Alpaslan; "Sosyal Politika Açısından Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, (Yayıma Haz.: Işık Kansu), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1997.
- Işıklı, Alpaslan; "Sosyal Politika Açısından Küreselleşme", **Küreselleşme Hikayesi**, (Der.: Işın Kansu), Dost Yayınları, Ankara 1995.
- Jalee, Pierre; **Üçüncü Dünyanın Yağması**, (Çev.: A. B. Kafaoglu), Sosyal Yayınları, İstanbul 1975.
- Kahraman, Hasan Bülent; Keyman, E. Fuat; Sarıbay, Ali Yaşar, **Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim**, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Vakfı (WALD) Yayını, İstanbul 1999.
- Keyman, E. Fuat ve Ali Yaşar Sarıbay, "Küreselleşme, Siyaset ve Toplumsal Yaşam", **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, (Der.: E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay), Vadi Yayınları, Konya 1998
- Koçdemir, Kadir; "Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme", **Türk İdare Dergisi**, Yıl 72, Sayı 429 (Aralık 2000).
- Koçdemir, Kadir; "Avrupa Birliği Hukuku ve Mahalli İdareler", www.mahalli-idareler.gov.tr (05.05.2003).
- Kömeçoğlu, Uğur, "Küreselleşme, Modernleşme ve Modernlik", **Doğu Batı**, Yıl: 5, Sayı: 18 (Şubat, Mart, Nisan 2002).
- Newman, Christopher; "Realizm: Küreselleşme ve Bağımsız Devlet", (Çev. Muammer Türker), **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64 (Kış 2001).
- Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, Ed. Rene Prendergast ve Frances Stewart, (Çev. İdil Eser), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Sandel, Michael; "Ulus Sonrası Demokrasi Elektronik Bonapartizme Karşı", **NPQ Türkiye**, Cilt 1, Sayı 4 (1993).
- Şengül, Tarık, "Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi", **Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı**, (Der. E. Ahmet Tonak), İmge Kitabevi, Ankara 2000
- Tutar, Hasan; **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Tutum, Cahit; "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma", **Yeni Türkiye**, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, (Mayıs-Haziran 1995), Yıl 1, Sayı 5.

- Tutum, Cahit; **Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma**, TESAV Yayını, Ankara 1994.
- Ulagay, Osman; **Quo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü**, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2000.
- Ülman, Haluk; “Dünya Nereye Gidiyor?”, **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, (Der. Sabahattin Şen), Bağlam Yayınları, İstanbul 1992.
- Yıldırım, Selahattin; **Yerel Yönetim ve Demokrasi**, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi, TOKİ ve IULA-EMME, İstanbul 1993.